

બોચાસણવાસી શ્રી અક્ષરપુરુષોત્તમ સ્વામિનારાયણ સંસ્થા
સત્સંગ શિક્ષણ પરીક્ષા

ઉકેલપત્ર : સત્સંગ પ્રાણ - તૃતીયખંડ

પ્રશ્નપત્ર - ૧

(સમય : સવારે ૯ થી ૧૨)

રવિવાર, ૧૬ જુલાઈ, ૨૦૧૭

કુલ ગુણ : ૧૦૦

અગત્યની સૂચના

પ્રશ્નપત્રમાં દરેક પેટા પ્રશ્નની જમણી બાજુ દર્શાવેલ ખાનામાં, લખેલા ગુણની પછીના ખાલી ખાનામાં (ગુણ : ૧)
પરીક્ષાર્થીને આપેલ ગુણ લખવાના છે. જો પ્રશ્નનો જવાબ ખોટો હોય તો તે ખાનામાં '૦' (અંકડામાં શૂન્ય) લખવું. ખરાં (✓)
કે ખોટાં (X) ની નિશાની દરેક પેટા પ્રશ્નની ડાબી બાજુની ખાલી જગ્યામાં જ -પ્રશ્ન શરૂ થાય તે પહેલાં કરવી.

(વિભાગ - ૧ : 'વચનામૃત' ૩૦મી આવૃત્તિ, સપ્ટેમ્બર ૨૦૧૫)

અભ્યાસક્રમના વચનામૃત : લોયા ૫, ૬, ૧૨, ૧૭ વરતાલ : ૩, ૫, ૧૧ ગ. અં. : ૨, ૭, ૮,
૯, ૧૧, ૧૨, ૧૬, ૨૧, ૨૬, ૩૮, ૩૯

પ્ર.૧ નીચે આપેલા પ્રશ્નોના એક (સંપૂર્ણ) વાક્યમાં જવાબ લખો. (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : અડધા સાચા જવાબના ગુણ આપવા નહીં.

૧. ગઢડા અં.૨૧નું મથાળું શું છે ? (અં. ૨૧/૫૮૪)
- જ. ગઢડા અં.૨૧નું મથાળું 'સોનાના દોરાનું, ધર્મમાં ભક્તિ સરખી ગૌરવતાનું' એવું છે.
૨. આત્મદર્શનનું સાધન શું છે ? (વર.૧૧/૫૧૬-૫૧૭)
- જ. સત્પુરુષને વિષે દૃઢ પ્રીતિ એ જ આત્મદર્શનનું સાધન છે.
૩. પંચવિષયનો અભાવ થવાનું મુખ્ય સાધન કયું છે ? (લો.૧૭/૩૧૦)
- જ. પંચવિષયનો અભાવ થવાનું મુખ્ય સાધન તો પરમેશ્વરનું માહાત્મ્ય છે. (તે પછી આત્મનિષ્ઠા ને વૈરાગ્ય છે.)
૪. કેવો સાધુ ધર્મમાં રહેતો હોય તો પણ તેના સંગનો ત્યાગ કરવો ? (લો.૬/૨૬૪)
- જ. જે સાધુ હિંમતરહિતની વાત કરતો હોય તે સાધુ ધર્મમાં રહેતો હોય તો પણ તેના સંગનો ત્યાગ કરવો.
- પ્ર.૨ નીચે આપેલા પ્રશ્નોમાંથી કોઈ પણ બેના મુદ્દાસર જવાબ લખો. (ચારથી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)
૧. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે એકાદશ-સ્કંધમાં શું કહ્યું છે ? (અં.૨/૫૪૬)
- જ. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને ઉદ્ધવ પ્રત્યે એકાદશ-સ્કંધમાં કહ્યું છે જે, 'અષ્ટાંગયોગ તથા સાંખ્યવિચાર તથા શાસ્ત્રપઠન તથા તપ, ત્યાગ, યોગ, યજ્ઞ અને વ્રતાદિકે કરીને હું તેવો વશ થતો નથી જેવો સત્સંગે કરીને વશ થાઉં છું.'
૨. નિષ્કપટ ક્યારે થયો કહેવાય ? (લો.૫/૨૬૦)
- જ. 'પંચ વર્તમાન સંબંધી પોતામાં કાચ્યપ હોય ને તે પોતાથી વિચારે કરીને ટળતી ન હોય, તો તે કાચ્યપ જેમાં ન હોય એવા જે સંત તેને આગળ કહેવું; અને કોઈક સંતનો અવગુણ પોતાને આવ્યો હોય તો તે કહેવો; તથા ભગવાનના નિશ્ચયમાં અનિશ્ચયનો ઘાટ થયો હોય તે પણ કહેવો; ત્યારે તે નિષ્કપટ કહેવાય.
૩. શું કરે તો જીવના હૃદયમાં માહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ આવે ? (વર.૩/૫૦૧)
- જ. જે વીજળીના અગ્નિ જેવા તથા સમુદ્રના અગ્નિ જેવા મોટાપુરુષ છે, તેમની સેવા જો પોતપોતાના ધર્મમાં રહીને મન-કર્મ-વચને કરે તો તે જીવના હૃદયમાં માહાત્મ્ય સહિત ભક્તિ આવે છે.
૪. કોણ, ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને સંગે રહ્યો થકો પણ દુખિયો રહે છે ? (અં.૮/૫૫૯)
- જ. વૈરાગ્ય ને સ્વધર્મ તેણે કરીને જેણે પોતાના ઇન્દ્રિયોને વશ ન કર્યા હોય તો તે ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને સંગે રહ્યો થકો પણ દુખિયો રહે છે. શા માટે જે, જેણે પોતાના ઇન્દ્રિયો ન જીત્યાં હોય તેને કોઈ ઠેકાણે સુખ થાય નહીં અને ભગવાનની ભક્તિ કરતો હોય તો પણ જ્યારે ઇન્દ્રિયો વિષયમાં તણાઈ જાય ત્યારે તે હરિભક્તના હૃદયમાં અતિ દુઃખ થાય છે.

પ્ર.૩ નીચે આપેલાં દૃષ્ટાંતોમાંથી કોઈ પણ એક દૃષ્ટાંત લખી તેનો સિદ્ધાંત સ્પષ્ટ કરો.
(ચારથી પાંચ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૩)

નોંધ : સિદ્ધાંત મૌલિક રીતે લખવાનો હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયનો સિદ્ધાંત પરીક્ષાર્થીએ લખેલો હોય તો તે દૃષ્ટાંતને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. દૃષ્ટાંતના ૨ ગુણ, સિદ્ધાંતનો ૧ ગુણ.

૧. ધનાઢ્યે કૂતરાને બટકું રોટલો નાખ્યાના દૃષ્ટાંતે જીવને પંચવિષયનું સુખ (અં.૩૯/૬૩૦)
દૃષ્ટાંત : ભગવાને બ્રહ્માંડને વિષે અનેક જીવોને પંચવિષય સંબંધી સુખ આપ્યું છે, તે તો કૂતરાને નાખ્યો જે બટકું રોટલો તેની પેઠે અતિ તુચ્છ છે ને પોતાને વિષે જે સુખ છે તે તો મહામોટું છે.
સિદ્ધાંત : ભગવાને જીવોને પંચવિષય સંબંધી જે સુખ આપ્યું છે. તે તેમના સુખ આગળ કંઈ જ નથી.
૨. પરીક્ષિતના સંશયના દૃષ્ટાંતે કનિષ્ઠ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો (લો.૧૨/૨૯૨)
દૃષ્ટાંત : ‘શ્રીકૃષ્ણ તો અગ્નિની પેઠે તેજસ્વી છે, તે જે જે શુભ-અશુભ ક્રિયાને કરે છે તે સર્વે ભસ્મ થઈ જાય છે.’ એવી રીતે ભગવાનને નિર્લેપ એવા બ્રહ્મરૂપ જાણે, તેને કનિષ્ઠ નિર્વિકલ્પ નિશ્ચયવાળો કહીએ.
સિદ્ધાંત : ભગવાન અને ભગવાનના એકાંતિક સંત એ સદાય નિર્દોષ હોય છે. તેમનામાં દોષ જોવાથી તે દોષ આપણામાં આવીને નિવાસ કરે છે. સંત જ આપણને નિર્દોષ બુદ્ધિની સમજણ આપે છે.
- પ્ર.૪ નીચેના પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના વચનામૃતના સંદર્ભનું પ્રમાણ આપી સમજાવો.
(ત્રણથી ચાર લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૪)

નોંધ : (૧) સમજૂતી મૌલિક રીતે લખવાની હોવાથી અહીં આપેલા જવાબ સિવાયની સમજૂતી પરીક્ષાર્થીએ લખેલી હોય તો તે પ્રસંગને અનુરૂપ છે કે નહીં તે પરીક્ષકે જાતે નક્કી કરીને તેના ગુણ આપવાના છે. સંદર્ભનો ૧ ગુણ, સમજૂતીનો ૧ ગુણ. (૨) ઉકેલપત્રમાં આપેલા સંદર્ભ સિવાય અભ્યાસક્રમમાં આવતા વચનામૃતમાંથી બીજો કોઈ પણ સંદર્ભ પરીક્ષાર્થીએ લખેલ હોય અને તે વિષયને અનુરૂપ આવતો હોય તો તેના ગુણ કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરીને મૂકવા. જ્યાં બે સંદર્ભ આવતાં હોય ત્યાં કોઈ પણ એક સંદર્ભ અને તેને અનુરૂપ સમજૂતી લખી હોય તો તેના પૂરા ગુણ આપવા.

૧. દાસના દાસ થઈને જે રહે સત્સંગમાં; ભક્તિ તેની ભલી માનીશ રાચીશ તેના રંગમાં. (અં.૧૨/૫૬૬)
સંદર્ભ : એવું કોઈ પ્રકારનું મનમાં માન રાખવું નહીં અને ગરીબ સત્સંગી હોય તેના પણ દાસાનુદાસ થઈ રહેવું.
સમજૂતિ : કલ્યાણના ઈચ્છનારે કોઈ પણ પ્રકારનું માન રાખવું નહિ. અને ગરીબ હરિભક્તના પણ દાસાનુદાસ થઈને રહેવું. થાથાથાબડા જેવો હોય તેને પણ માથાનો મુગટ માનવો.
૨. શાસ્ત્રીજી મહારાજે જાગા સ્વામીનો પક્ષ રાખી તેમની બંધી તોડાવી. (અં.૭/૫૫૭)
સંદર્ભ : જેને પોતાનું કલ્યાણ ઈચ્છવું તેને તો ભગવાન ને ભગવાનના સાધુ એથી ઉપરાંત બીજું કંઈ જગતમાં સુખદાયી નથી. માટે જેમ પોતાના શરીરને વિષે જીવને આત્મબુદ્ધિ વર્તે છે તેવી ભગવાન ને ભગવાનના સંતને વિષે આત્મબુદ્ધિ રાખી જોઈએ અને ભગવાનના ભક્તનો પક્ષ દૃઢ કરીને રાખ્યો જોઈએ.
સમજૂતિ : પોતાનું કલ્યાણ ઈચ્છનાર દરેક સાધક માટે આવશ્યક છે કે જેવી પોતાના દેહમાં અને સંબંધીમાં આત્મબુદ્ધિ છે. તેવી ભગવાન અને સંતને વિષે અતિ દૃઢ આત્મબુદ્ધિ રાખવાથી સ્વભાવ અને દોષો જીતાય છે.
૩. દાદા ખાચરને અપાર દુઃખો આવ્યાં પણ શ્રીજીમહારાજની મરજી હોય તેમ જ વર્ત્યા તો અનન્ય ભક્ત કહેવાયા.
(વર.૫/૫૦૫) સંદર્ભ : પોતાને સુખ જોઈતું હોય તે પણ ભગવાન થકી જ ઈચ્છે, પણ પ્રભુ વિના બીજાને સુખદાયક ન જાણે ને પ્રભુની જેમ મરજી હોય તે પ્રમાણે જ વર્તે, એવો જે હોય તે પ્રભુનો શરણાગત જીવ કહેવાય અને તે જ ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત કહેવાય. સમજૂતિ : જે ભગવાનનો અનન્ય ભક્ત હોય તે તો જેમ ભગવાનની મરજી હોય તે જ પ્રમાણે વર્તે છે. ભગવાન વિના બીજા કોઈને સુખદાયક જાણતા નથી.

૪. કૃપાનંદ સ્વામી નદીએ સ્નાન કરવા જતાં લાલ લુગડું દેખાતા દોડતા પાછા વળી ગયા. (અં.૮/૫૬૧)
સંદર્ભ : પોતાની ભક્તિને નિર્વિઘ્ન રાખીને જે પરમેશ્વરનાં ચરણારવિંદને પામવાને ઈચ્છે તેને જાણપણારૂપ જે ભગવાનના ધામનો દરવાજો તેને વિષે સાવધાન થઈને રહેવું અને ભગવાન વિના બીજાં પદાર્થ ત્યાં પેસવા દેવાં નહિ.
સમજૂતી : ભગવાનને પામવાની ઈચ્છાવાળાએ પોતાના નિયમ-ધર્મમાં સાવધાનપણે વર્તવું જોઈએ. અંતઃકરણમાં ભગવાન સિવાય કાંઈ પેસી ન જાય તેના માટે જાણપણું રાખવું.

પ્ર.૫ નીચે આપેલાં અવતરણોની પૂર્તિ કરો. (કુલ ગુણ ૬)

- જેવી પોતાના દેહને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢ પ્રીતિ રહે છે. તેવી જ ભગવાન તથા ભગવાનના ભક્તને વિષે આત્મબુદ્ધિ ને દૃઢ પ્રીતિ રહે તો જેવી નિર્વિકલ્પ સમાધિમાં શાંતિ રહે છે તેવી શાંતિ એ સમાધિ વિના પણ સદાય રહ્યા કરે. (ગ.અં.૧૧/૫૬૪) (૧૮)
- ધર્મ સંબંધી સાધનમાં તો એક નિષ્કામપણું હોય તો સર્વે સાધન આવે, અને ભગવાન સંબંધી તો એ સાધન છે જે નિશ્ચય રહે તો સર્વે આવે. (લો.૬/૨૬૩) (૩)
- દેહાભિમાને રહિત ને વૈરાગ્યે યુક્ત ને ભગવાનનું અલ્પ વચન હોય તેમાં ફેર પડે તો તે મહત્ત્વ વચનમાં ફેર પડ્યો હોય તેમ માનતા હોય, એવા જે ભગવદ્ભક્ત મોટા સાધુ તે સંગાથે પોતાના જીવને જડી દેવો ને તેના વચનમાં મન-કર્મ-વચને વર્તવું. (ગ.અં.૩૮/૬૨૮) (૨૮)

વિભાગ - ૨ : 'ભગવાન સ્વામિનારાયણ જીવનચરિત્ર'

(ભાગ-૪ છટ્ટી આવૃત્તિ જૂન - ૨૦૧૨, ભાગ-૫ છટ્ટી આવૃત્તિ ઓગસ્ટ - ૨૦૧૩)

(અભ્યાસક્રમના ઉદ્ગીથ : ભાગ-૪ : ૬, ૮, ૧૦, ૧૧, ૧૨, ૧૩, ૧૫, ૧૬, ૧૮, ૧૯, ૨૦, ૨૨, ૨૩, ૨૪, ભાગ-૫ : ૧, ૨, ૫, ૮, ૧૦, ૧૧, ૧૩, ૧૭, ૧૮, ૨૩, ૨૪, ૨૫, પરિશિષ્ટ-૧)

નોંધ : (૧) પ્રશ્ન : ૬ થી ૮ માટે અત્રે આપેલા ઉકેલપત્રમાં ફક્ત મુદ્દા જ આપ્યા છે. પરીક્ષાર્થીની રજૂઆત તથા વિચારધારા પ્રમાણે ગુણ આપી શકાય. મુદ્દાની સામે આપેલા અંક ગ્રંથનો ભાગ, ઉદ્ગીથ અને પાના નંબર દર્શાવે છે. (૨) અત્રે આપેલા પ્રસંગો અભ્યાસક્રમના આધારે તૈયાર કરેલા હોવાથી તે જ પ્રસંગો માન્ય ગણવા. તે સિવાયના પ્રશ્નને અનુરૂપ પ્રસંગો પરીક્ષાર્થીએ લખ્યા હોય પણ અત્રે આપેલા ન હોય તો પુસ્તકમાં ચેક કરો. તે પ્રસંગ અભ્યાસક્રમનો છે કે નહિ ? જો અભ્યાસક્રમના ઉદ્ગીથનો પ્રસંગ હોય તો તેના ગુણ આપવા અને તરત જ ફોન દ્વારા કાર્યાલયનું ધ્યાન દોરો.

પ્ર.૬ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક વિષય ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (ત્રીસેક લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૨)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ચાર પ્રસંગ સાથે કુલ છ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે.

- શ્રીહરિનાં સ્ત્રીભક્તો ('ગુજરાતની કાયાપલટ' થી 'મહારાજના શરીરમાં ટૂંટિયું પ્રવેશે છે' સુધીના જ પ્રસંગો)
- જતનબાનું દૂધનું દોણું મહારાજ ખાલી કરે છે. ૪/૬/૮૩
- અમદાવાદ અને વડોદરાના મોટા શેઠનાં ધર્મપત્નીની સેવા - વૈષ્ણવો વિરોધ કરે તેથી અમદાવાદમાં મહારાજને માટે વસ્ત્રો-ઘરેણાંની સેવા - એક વિધવા સ્ત્રીની હિંમતથી મહારાજ રાજી - તેમણે દૂધપાકની રસોઈ આપી. ૪/૬/૧૦૧-૧૦૩
- ક્ષત્રિયાણીઓએ શીરો બનાવવા માટે સીધું આપ્યું. મહારાજ અને ભક્તો સૌ સારી રીતે જમ્યા. દેવદિવાળીના ઉત્સવ પર જેતલપુર આવવાનું આમંત્રણ. ૪/૮/૧૬૭
- બામરોલીમાં મહારાજ પધારતાં સાંખ્ય ધર્મ પાળતી પ્રતાપબા, માનબા, જીતબા વગેરેએ મનગમતી મહારાજની સેવા કરી ૪/૮/૧૭૪
- 'આ હીરાબા પૂર્વજન્મમાં બ્રાહ્મણ હતાં. અમારી મૂર્તિનું સુખ લેવાની ઈચ્છા હતી. તે સુખ લીધું અને હવે ધામમાં જશે.' - મહારાજ ૪/૧૦/૧૭૭

૬. હીરાબા ધામમાં ગયાં ત્યારે પાંચુબા, જીવુબા વગેરેની સમજણ મહારાજ પ્રત્યેના અપાર પ્રેમને લીધે તેમની વૃત્તિઓ મહારાજના સ્વરૂપમાં જોડાયેલી રહેતી. ૪/૧૦/૧૮૪
૭. ‘આપ તો મળ્યા છો, વળી બીજું શું લાધવાનું હતું ?’ હવે સુખે ભજન થશે દીકરો ધામમાં ગયો ત્યારે નેનપુરના દેવજી ભગતનાં પત્ની મહારાજને કહે છે. ૪/૧૦/૧૭૯
૮. ‘દેવજી ભગત અને તેમનાં ઘરવાળાનાં ચરણની રજ જેવાં પણ અમે નથી.’ જીવુબા મહારાજને. ૪/૧૦/૧૮૦
૯. બ્રહ્માનંદ સ્વામીના મંદવાડમાં દરબારમાંથી બહેનોએ પોતાનું આયુષ્ય આપ્યું. ૪/૧૧/૧૯૧
૧૦. અમુલાબા જીવાખાયરની વિરુદ્ધમાં જઈને દાદાનો પક્ષ રાખે છે. ૪/૧૧/૧૯૭
૧૧. માંદગીમાંથી સાજા થવા માટે મહારાજે ઘઉંની રાબ માંગી - મોટીબા ઉતાવળે દોડીને જઈ મસાલો નાખી રાબ લઈ આવ્યાં. ૪/૧૧/૨૦૭
૧૨. ‘મારા વા’લા! તું સ્વામિનારાયણ ભણ્યો !’ વસ્તા ખાયરના દરબારમાં છોકરાને વહાલ કરતી ડોશી ૪/૧૧/૨૩૦
૧૩. બહેન ! તું અમારા વસ્ત્રો, આભૂષણો લાવી છો ને ? દીવ બંદરથી આવેલ પ્રેમીબાઈ પાસેથી મહારાજે ગ્રહણ કરેલાં વસ્ત્રો. ૪/૧૧/૨૩૪-૨૩૫
૨. સત્સંગમાં સંતો-ભક્તોની નિષ્ઠાનું રક્ષણ અને પોષણ કરતા શ્રીજીમહારાજ (‘સુંદરિયાણામાં વસંતોત્સવ’ થી ‘સમુદ્રમંથન : સત્સંગમાં અમૃત અને વિષ’ સુધીના જ પ્રસંગો)
૧. વનાશાને ઘેર સુંદરિયાણામાં રંગોત્સવ કરી વનાશાની નિષ્ઠાની કરેલી રક્ષા. ૪/૨૨/૪૩૨-૪૩૫
૨. આ સત્સંગ કેવળ તિલક, કંઠી કે માળા ધારણ કરવાથી સિદ્ધ થતો નથી. ૪/૨૨/૪૩૫-૪૩૬
૩. નિષ્ઠા તો ફળે જ - લક્ષ્મીજી બોલ્યાં છે તો બ્રહ્માનંદ સ્વામીનો સંકલ્પ સિદ્ધ થશે ૪/૨૨/૪૩૯-૪૪૦
૪. છ માસથી મહારાજનાં દર્શન ન થવાથી રાજુબાનો અન્ન ત્યાગ - તેથી મહારાજ અણધાર્યા મૂળી પધાર્યા ૪/૨૩/૪૪૩-૪૪૪
૫. જીવનું પોષણ અમારા સંબંધથી છે. (મૂળીના રાજુબાને ત્યાં કંસાર જમતાં) ૪/૨૩/૪૪૫-૪૪૬
૬. ‘આટલું મોટું કામ આદર્યું છે તે કેમ કરીને ચલાવો છો ? તમારા કાર્યમાં કોઈ વિઘ્ન નહીં આવે’ - બ્રહ્માનંદ સ્વામીને ૪/૨૩/૪૫૧-૪૫૨
૭. અમારા સ્વરૂપની નિષ્ઠા તેમના અંતરમાં દઢ છે, તેથી તેમના દર્શનથી અમને આનંદ થાય છે. ૪/૨૪/૪૫૬
૮. વસ્તાખાયર એ તો આપણા ખાતાનો જીવ છે. ૪/૨૪/૪૫૯-૪૬૩
૯. વિજ્ઞાનાનંદ સ્વામીની દીન વાણીથી મહારાજ રાજી - છાતીમાં ચરણારવિંદ - ચરણારવિંદને દંષ્ટિ સમક્ષ રાખી કથા કરી. ૪/૨૪/૪૬૫
૧૦. અમે તેમને રાખ્યા છે આડસર કોરે રહી નથી ગયું ૪/૨૪/૪૬૯
૩. હરિભક્તોનું સર્વસ્વનું સમર્પણ (‘મહારાજના શરીરમાં ટૂંટિયું પ્રવેશે છે’ના જ પ્રસંગો)
૧. બ્રહ્માનંદ સ્વામીને બહેનોએ આપેલું પોતાનું આયુષ્ય. ૪/૧૧/૧૯૧
૨. પાર્ષદ દ્વારા મહારાજ પોતાને બોલાવે છે જાણી અડધી હજામતે દાદા ખાયર ઊઠી ગયા. ૪/૧૧/૧૯૨-૧૯૩
૩. અમદાવાદ મંદિરના બાંધકામમાં ભગા દોશીએ આપેલી રૂપિયા દસ હજારની હૂંડી. ૪/૧૧/૨૧૭-૨૧૮
૪. બરોળ ગામના ચારણ હરિભક્તના અઢાર વર્ષના દીકરાએ અંતઃકરણની વૃત્તિઓ સ્થિર કરી કથામાં મન પરોવી મહારાજે કરેલા ચાર પ્રકારના પ્રલયની સૂક્ષ્મ વાત જીવમાં ઉતારી- મનથી સમર્પણ ૪/૧૧/૨૨૦-૨૨૧
૫. ઝમરાળાના જીવા દવે અને ગંગારામનો મહારાજની સેવા માટેનો સમર્પણભાવ. ૪/૧૧/૨૨૫
૬. અમારો કસબ કામ આવી ગયો. ૪/૧૧/૨૨૭
૭. દીવબંદરનાં પ્રેમી હરિભક્ત પ્રેમીબાઈ - વસ્ત્રો - આભૂષણો અર્પણ ૪/૧૧/૨૩૪-૨૩૫
- પ્ર.૭ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર ટૂંકનોંધ લખો. (દરેક ટૂંકનોંધમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા.) (કુલ ગુણ ૮) નોંધ : દરેક પ્રસંગના ૨ ગુણ આપવા.
૧. મહારાજના અંતિમ મંદવાડમાં ગુણાતીતાનંદ સ્વામી સાથે મુલાકાત (‘ગઢપુરમાં મહારાજ ઘેરો મંદવાડ ગ્રહણ કરે છે’ના જ પ્રસંગો)
૧. સ્વામી ! મહારાજ તમને હાલ ને હાલ તેડાવે છે. ૫/૨૪/૪૨૨-૪૨૪

૨. અમે તમારાથી ક્યાં જુદા છીએ ? - મીઠાં વ્હાલા કેમ વિસરું..... ૫/૨૪/૪૨૪-૪૨૬
૩. એ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી તો અમારું અક્ષરધામ છે. - તેમને હું શી રીતે દૂર કરી શકું ? જ્યાં તે છે ત્યાં હું છું અને જ્યાં હું છું ત્યાં તે છે. અમારાથી એ કઈ રીતે જુદા થઈ શકે ? - ગોપાળાનંદ સ્વામીને. - અમારા અક્ષરધામ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીનું તમે વિશેષ ધ્યાન રાખજો. - ગોપાળાનંદ સ્વામીને અંતિમ આદેશ. અંતિમ માંદગીમાં ૫/૨૪/૪૨૬-૪૨૭
૪. તમારા સંબંધે સૌને અમારા સંબંધનું સુખ મળશે. ૫/૨૪/૪૩૧
૫. ભાદરાવાળા નિર્ગુણાનંદને બોલાવો - તમે જૂનાગઢ જાવ અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને મોકલો - ઓચ્છવનાં કીર્તનનો ચોપડો આપ્યો ૫/૨૪/૪૭૦
૨. જૂનાગઢ મંદિરની પ્રતિષ્ઠામાં વિઘ્નો (જીર્ણદુર્ગમાં મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા' ના જ પ્રસંગો)
૧. આ તારો રંગીલદાસ ૫/૧૭/૨૪૫-૨૪૬
૩. જૂનાગઢમાં મહારાજનું ભવ્ય સામૈયું. બ્રહ્માનંદ સ્વામી માટે વાળી ઘોડો તૈયાર કરાવ્યો આ ઘોડો તોફાન કરે અને બ્રહ્માનંદ સ્વામીને પાડી દે પરંતુ બ્રહ્માનંદ સ્વામી ઘોડાને નિષ્કામી કરે છે. ૫/૧૭/૨૪૮-૨૫૧
૪. દીવાનના મનસૂબા ભાંગીને ભુકો થઈ ગયા ! ૫/૧૭/૨૫૧
૫. વાજિંત્રો વગાડનારા મીરો એ વાજિંત્ર વગાડવાનો ઈન્કાર - લંગડા મીરને કટાક્ષ કર્યો છતાં તે વગાડવા ગયો. ૫/૧૭/૨૫૧-૨૫૨
૩. ગઢપુર અને જેતલપુરમાં ઉત્સવો ('ગઢપુર, જેતલપુર અને શ્રીનગરમાં ઉત્સવો'ના જ પ્રસંગો)
૧. ૧૮૭૬ જલઝીલણીનો ઉત્સવ - પાંચ આરતી - જળકીડા ૪/૮/૧૬૦
૨. ગઢપુરમાં ઉત્સવોની પરંપરા - વિજ્યા દશમી, શરદપૂર્ણિમા, પૂનમનું ગ્રહણ - ગ્રહણમાં આચરવાની વિધિનું તાત્પર્ય - પ્રાગજી દેવેને રોઝા ઘોડાનું દાન આપ્યું - વહાલી વસ્તુનું દાન ૪/૮/૧૬૩-૧૬૪
૩. ગઢપુરમાં દીપોત્સવ : આ.સં. ૧૮૭૬ - અમારે માટે તો આપ પ્રત્યક્ષ જ છો - બ્રહ્મમુનિ ૪/૮/૧૬૪-૧૬૫
૪. જેતલપુરમાં પ્રબોધિનીનો ઉત્સવ : આ.સં. ૧૮૭૬ - ધર્મદેવનો જન્મદિવસ ૪/૮/૧૬૮
- પ્ર.૮ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ ત્રણ પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (પ્રસંગવર્ણન આઠેક લીટીમાં તથા મનન ચારેક લીટીમાં લખવું) (કુલ ગુણ : ૧૨)
૧. સ્વામી તો અમારી મરજીના જાણનારા છે (૫/૧૧/૧૮૫-૧૮૬)
- પ્રસંગ : ગોપાળાનંદ સ્વામી, ગુણાતીતાનંદ સ્વામી અને બ્રહ્માનંદ સ્વામી ધોલેરા આવ્યા ત્યારે મહારાજે તેમને જૂનાગઢ મંદિરના ખાતમુહૂર્ત અંગે વાત પૂછતાં ગોપાળાનંદ સ્વામીએ કહ્યું : 'વૈશાખ સુદ ૩નું મુહૂર્ત આવતું હતું. તે દિવસે વિધિપૂર્વક ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પાસે ખાતમુહૂર્ત કરાવ્યું. - મહારાજે કહ્યું : 'ગોપાળ સ્વામી અંતર્યામી છે, તેથી જાણે છે કે આ ગુણાતીતાનંદ સ્વામીને જ જૂનાગઢ રહેવાનું છે. તેથી તેમની પાસે ખાતમુહૂર્ત કરાવવું.' - બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કહ્યું : 'હા, મહારાજ ! ગોપાળાનંદ સ્વામીએ આપ કહ્યો છો તેમ જ કહ્યું હતું.' મહારાજ : 'સ્વામી તો અમારી મરજીના જાણનારા છે.' મનન : પરમહંસોની વિશિષ્ટતામાં ગોપાળાનંદ સ્વામીની વિશિષ્ટતા ગ્રહોની ગતિને અટકાવવાની હતી. પોતે આટલા સામર્થ્યવાન હોવા છતાં અક્ષરબ્રહ્મની તેમને સાચી ઓળખ હતી. વળી તેઓ ભવિષ્યનું જાણતા હોવાથી મહારાજની મરજી પ્રમાણે જ કાર્ય કર્યું.
૨. મહારાજ કાંકરિયે ડેરા નાખે છે (૪/૧૫/૩૧૭-૩૧૮)
- પ્રસંગ : મહારાજ માંડવીની પોળમાં થઈ માણેકચોકમાં પ્રવેશ્યા અને ત્યાંથી દિલ્હી દરવાજા બહાર શાહીબાગને રસ્તે શાહીમહેલની જગ્યામાં પધાર્યા. અહીં તે સમયના અંગ્રેજ કલેક્ટર મિ. ડનલોપ રહેતા હતા. તેમણે શાહીમહેલની આજુબાજુની તમામ જગ્યા આ ઉત્સવ માટે હરિભક્તોના ઉતારા માટે આપી હતી. મહારાજે તે જગ્યા જોઈ, પરંતુ તે જગ્યામાં સુંદર વૃક્ષો રોપેલાં હતાં અને સીતાફળનાં ઝાડ વગેરે રોપી સુંદર બગીચો બનાવ્યો હતો. તેથી તે જગ્યાએ ઊતરવાથી વૃક્ષોને અને બગીચાને નુકસાન થાય એટલે મહારાજે તે જગ્યાએ ઉતારા કરાવવાની ના કહી. ત્યાંથી ફરતા કાંકરિયા સરોવર પધાર્યા. અહીં વિશાળ જગ્યા હતી, વૃક્ષોની છાયા પણ હતી અને સરોવરનું મીઠું પાણી પણ

હતું. મહારાજને આ જગ્યા પસંદ આવી ગઈ. પછી મિ. ડનલોપને મહારાજ મળ્યા. તેમના સદ્ભાવથી પ્રસન્ન થયા. **મનન** : મહારાજે દરેક વસ્તુ પોતાના આચરણ દ્વારા શીખવી છે. શાહીમહેલની જગ્યા હરિભક્તોના ઉતારા માટે સારી હતી પણ મહારાજે વિચાર્યું કે જ્યારે સામૂહિક જવાબદારી આવતી હોય છે. ત્યારે તે સારી રીતે નિભાવાતી નથી. સીતાફળનાં વૃક્ષો અને અન્ય વૃક્ષો બગીચાને નુકશાન થાય નહિ તેથી મહારાજે ત્યાં ઉતારો કરવાને બદલે કાંકરિયા સરોવરની વિશાળ જગ્યામાં ઉતારો રાખ્યો. જેથી શાહી બગીચાને નુકશાન ન થાય.

૩. તમે ધ્યાન ન રાખ્યું તો પોષાક જામીનગીરીમાં આપવો પડ્યો (૫/૫/૯૨-૯૩)

પ્રસંગ : મહારાજે જેતલપુર પધારીને હરિભક્તોને પૂછ્યું : ‘આનંદ સ્વામી કહાં હૈ ?’ તો ખબર પડી કે તેઓ અમદાવાદ ગયા છે. તો મહારાજ પણ અમદાવાદ જવા માટે તૈયાર થયા. ત્યારે ગંગામાએ કહ્યું : ‘આજે તો અહીં જ રહેવાનું તથા જમવાનું છે.’ ગંગામાનાં વચન સાંભળી મહારાજે તરત જ પોતાનો પોષાક ઉતાર્યો. તે પોષાક ગંગામા તરત જ પોતાના ઘેર લઈ ગયાં. થોડીવાર પછી મહારાજે પોષાક માગ્યો. ગંગામાએ કહ્યું : ‘એ તો ઘેર પહોંચી ગયો.’ મહારાજે કહ્યું : ‘પોષાક તો પાછો લાવો ! અમે અમદાવાદ નહિ જઈએ.’ - ગંગામા : ‘તમારો વિશ્વાસ આવે તેમ નથી. આગળ પણ એવાં કામો કર્યા છે કે કોઈ ભક્તને વિશ્વાસ ન આવે. માટે રસોઈ જમી લેશો પછી જ પોષાક મળશે !’ - મહારાજ સેવકોને : ‘જોયું ને ? તમે જો ધ્યાન ન રાખ્યું તો પોષાક જામીનગીરીમાં આપવો પડ્યો. બ્રહ્માનંદ સ્વામીએ કીર્તન ગાયું : ‘જાણ્યાં જાણ્યાં રે અમે જાણ્યાં, મારા વાલીડાનાં જાદુડાં સર્વે અમે જાણ્યાં.’ **મનન** : ભગવાન પણ ભક્તના જેવા જ થઈને તેમના સંકલ્પો પૂરા કરે છે. ભગવાનના ભક્તને ભગવાનની સર્વ ક્રિયા દિવ્ય લાગે છે. ભક્ત ભગવાનની ક્રિયા કીર્તનમાં ગૂંથીને યાદગાર પણ બનાવે છે.

૪. આજથી તારી સાથે મા-બેનનો સંબંધ (૪/૧૯/૩૯૫)

પ્રસંગ : મહારાજની આજ્ઞાથી અમરાખાયર ઘેર દહીંનું દોણું લેવા ગયેલા અમરાખાયરને તેની સ્ત્રીએ લેવા દીધું નહિ. બંને વચ્ચે વાદ-વિવાદ થયો. છેવટે અમરાખાયરે કહ્યું : ‘જા, આજથી તારી સાથે હવે મા-બેનનો જ સંબંધ !’ એમ કહી અમરાખાયર પાછા વાઘા ખાયરને ઘેર આવ્યા. મહારાજે પૂછ્યું અમરા ! કેમ થયું ? મહારાજ દહીંની છાશ કરી નાખી છે. મહારાજે કહ્યું : ‘દહીં પણ નથી કર્યું અને છાશ પણ નથી કરી. પરંતુ અમારે જે તમારી પાસે કરાવવું હતું તે કરાવી લીધું.’ વાઘાખાયરના પત્નીએ પૂછ્યું : ‘મહારાજ ! આપને શું કરાવવું હતું ?’ - મહારાજે કહ્યું : ‘અમરાખાયરે તેની સ્ત્રીને મા-બેન કરી દીધી છે. સંસારનો તેની સાથેનો સંબંધ હવે પૂરો થયો. પણ આજથી ત્રીજે દિવસે તેને સત્સંગીની કન્યા લાવીને પરણાવીશ.’ અમરાખાયરને ઘરનું દુઃખ હતું જ. સત્સંગમાં વિક્ષેપ ન થાય તે સારું સહન કરી રહ્યા હતા. મહારાજને તે ગમતું ન હતું. મહારાજે તેમને સત્સંગી કન્યા સાથે પરણાવી સુખિયા કરી દીધા.

મનન : “તનકી જાણે મનકી જાણે, જાણે ચિત્તકી ચોરી. ઉસકે આગે ક્યા છુપાઈએ, જિસકે હાથ મેં દોરી.” ભગવાનને આપણું દુઃખ કહેવાની જરૂર નથી. તેઓ બધું જ જાણે છે. સમય આવે તેનો રસ્તો કાઢી આપે છે.

૫. નીલકંઠ વર્ણીને લાડુ જમાડવાનો મારો સંકલ્પ હતો તે તમે પૂરો કરો (૫/૧/૩)

પ્રસંગ : વડોદરા અમીચંદ વણિકને ત્યાં મહારાજે લક્ષ્મીનારાયણની મૂર્તિ લેવા મોકલેલા સંતોએ ઘી-ગોળ પાછા મોકલ્યા. આશ્ચર્ય પામેલા અમીચંદ સંતોને કહ્યું : ‘વર્ણી સ્વરૂપે ભગવાન સ્વામિનારાયણ પધારેલા ત્યારે તેમને લાડુ જમાડવાની મારી ઈચ્છા હતી. ત્યારે તેમણે ના પાડેલી. બીજી સેવા લેવાની વાત કરી હતી. તે સેવા લેવા તમને મોકલ્યા છે. તે મારા અહોભાગ્ય છે. પણ તેમણે અધૂરો રાખેલો મારો સંકલ્પ આજે તમે પૂરો કરશો તો મને શાંતિ થશે.’ તેમનો ભાવ જોઈ સંતોએ પાકું સીધું લીધું. ઠાકોરજીને થાળ કરી થોડું મિષ્ટાન જમી બાકીનો થાળ પ્રસાદીરૂપે અમીચંદને આપી દીધો. મૂર્તિઓ જોઈને સંતોને આશ્ચર્ય સાથે સંકલ્પ થયો. આવી રમ્ય મૂર્તિઓ તો મહારાજના પ્રસાદીભૂત ગઢપુર સ્થાનમાં જ શોભે. માટે આ મૂર્તિઓ ગઢપુર જ લઈ જઈએ.

મનન : ભગવાન અને સંત હંમેશા આપેલા કોલ કોઈ પણ સ્વરૂપે પૂરા કરે છે. વનવિચરણમાં અમીચંદને આપેલો કોલ સંતો મોકલીને પૂરો કરે છે. સંતો દ્વારા અમીચંદની ઈચ્છા પણ પૂરી કરે છે.

પ્ર.૯ નીચે આપેલાં પાત્રોમાંથી કોઈ પણ એક પાત્રના પ્રસંગો વર્ણવી વ્યક્તિત્વનું આલેખન કરો. (કુલ ગુણ ૮)

નોંધ : પાત્રના પ્રસંગો વધારે હોય તેથી બધા જ પ્રસંગોનું વર્ણન હોવું જરૂરી નથી. તે પરીક્ષાર્થી પર આધાર રાખે છે. પ્રસંગોના ૬ ગુણ, વ્યક્તિત્વના આલેખનના ૨ ગુણ.

૧. અક્ષરમૂર્તિ ગુણાતીતાનંદ સ્વામી ('મહારાજના શરીરમાં ટૂંટિયું પ્રવેશે છે' થી 'મહારાજ વરતાલમાં મંદિરનું કાર્ય નિહાળે છે' સુધીના જ પ્રસંગો)

પ્રસંગો : ૧. 'કથા તો ન ભૂતો ન ભવિષ્યતિ' - એવી અદ્ભૂત થાય છે. - મહારાજ : 'તેમને

આવવા દો. તે સમજે છે. અક્ષર ઓરડીમાં ગીતાભાષ્યની કથા

૪/૧૧/૨૦૮

૨. આજનો પોષી પૂનમનો મહાપવિત્ર દિવસ - મૂળજી ભક્તનો મહિમા - દીક્ષા- મહારાજના મુખે

૪/૧૨/૨૬૩

૩. જુઓ, અમારા તિલક

૪/૧૩/૨૭૮-૨૭૯

૪. લ્યો, અમારા જડભરત !

૪/૨૦/૪૦૮-૪૦૯

૫. 'અમે ભગવાનનું ધામ છીએ.' - કાઠીઓ સાથે મહારાજે ઘોડાં દોડાવ્યા ત્યારે

૪/૨૩/૪૪૨-૪૪૩

૬. તમને તો પરાણે મળવાનું મન થાય છે.

૪/૨૩/૪૫૦

વ્યક્તિત્વનું આલેખન : અંતરમાં નિરંતર મહારાજનાં દર્શન છતાં પ્રત્યક્ષ દર્શનની તાણ - મહારાજે પોતાના વારસદારની ઓળખ આપી. મહારાજને પડતી તકલીફ પોતે લેવા વાળા - સતત મહારાજની સેવામાં તત્પર

૨. જીવુબા ('ગઢપુરમાં મહારાજ ઘેરો મંદવાડ ગ્રહણ કરે છે'ના જ પ્રસંગો)

પ્રસંગો : ૧. મહારાજની આજ્ઞાથી વરતાલમાં રણછોડજીની મૂર્તિની પ્રતિષ્ઠાના સમૈયામાં ગયા. ૫/૨૪/૩૯૯

૨. મહારાજની માંદગીની ગંભીરતા મનમાં વસી ગઈ હતી. તેથી ગઢપુર જવા ઉતાવળા થયા. ૫/૨૪/૪૦૨

૩. મહારાજની આજ્ઞા થવાથી તેમને જમવા માટે ઉત્તમ થાળ બનાવ્યો

૫/૨૪/૪૧૩

૪. મહારાજે ગંભીર માંદગી ગ્રહણ કરી ત્યારથી કેવળ રોટલોને છાશ જ જમતા.

૫/૨૪/૪૧૬

૫. ગુણાતીતાનંદ સ્વામી પધાર્યા ત્યારે મહારાજ થાળ જમવા બેઠા ત્યારે મહારાજ કાંઈક જમે તેવી

પ્રાર્થના કરતા હતા.

૫/૨૪/૪૨૬

૬. મહારાજે કહ્યું : 'આજે નોમ થઈ છે, આવતી કાલે અમે ધામમાં જઈશું.' સાભળીને વેદના

અનુભવવા લાગ્યા

૫/૨૪/૪૨૮

વ્યક્તિત્વનું આલેખન : મહારાજ જ જીવન હતું. તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે જ વર્તતા. મહારાજને વિષે અનન્ય નિષ્ઠાવાળા હતા. મહારાજની રુચીમાં કટ વળી જતા. મહારાજના દરેક કાર્યમાં સહકાર આપનાર.

વિભાગ - ૩ : 'બ્રહ્મસ્વરૂપ પ્રમુખસ્વામી મહારાજ - સંક્ષિપ્ત જીવનચરિત્ર'

ચતુર્થ આવૃત્તિ, ઓગસ્ટ ૨૦૦૭ અને સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ

પ્ર.૧૦ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર મુદ્દાસર નોંધ લખો. (કુલ ગુણ : ૧૦)

નોંધ : બે પ્રસંગ વર્ણનાત્મક અને બે થી ત્રણ જ લીટીમાં ઉલ્લેખ હોય તેવા બીજા ત્રણ પ્રસંગ સાથે કુલ પાંચ પ્રસંગ હોવા જરૂરી છે.

૧. ગુરુનિષ્ઠાનો આદર્શ : પ્રમુખસ્વામી મહારાજ ('ગુરુ ભક્તિ'ના જ પ્રસંગો)

૧. બધો યશ ગુરુવર્યોને સમર્પિત - પોતાના મહત્ત્વને કચડી નાખ્યું.

૭/૩૯

૨. પ્રગટ ભગતની પૂજામાંથી પોતાનો ફોટો કાઢી નાખ્યો.

૭/૩૯

૩. ગોંડલ હાઈસ્કૂલના નામ સાથે યોગીજી મહારાજનું નામ.

૭/૪૦

૪. ગુરુના પરિશ્રમને સંતો - હરિભક્તોમાં તાદૃશ્ય કરાવતા - બ્રહ્મપ્રકાશ સ્વામીને પોટલાં સાથે વોર્કિંગ. ૭/૪૦-૪૧

૫. ગુરુ અને સંસ્થાની સેવા કરનારનો મહિમા - હર્ષદભાઈ ચાવડાએ સંસ્થા માટે ખૂબ મુશ્કેલ કાર્ય યોગીજી મહારાજની આજ્ઞાથી કર્યું છે. તેમના માટે લાખોથી પણ વધારે રૂપિયા ખર્ચાય તે પણ ઓછા છે તેમ જણાવ્યું.

૭/૪૨

૬. શાસ્ત્રીજી મહારાજની સેવા કરનાર ત્રિભાકાકાની માંદગી વખતે મહિમાથી સેવા કરવા જણાવ્યું.

૭/૪૨

૭. ગુરુની આજ્ઞાથી ચૂનાની ભઠ્ઠી ખાલી કરવાના કાર્યમાં જોડાયા. ૭/૪૩
૮. ગુરુની ઈચ્છા જાણી ભક્તચિંતામણિ સંભળાવવા માટે અનેક મુશ્કેલીઓ વેઠીને અટલાદરાથી સારંગપુર પધાર્યા. ૭/૪૩-૪૪
૯. ગુરુદર્શનની તાલાવેલી - ભોગવાની ગરમ રેતીનો પટ પાર કરીને પહોંચી ગયા. ૭/૪૪
૧૦. 'યોગીજી મહારાજને મારી જગ્યાએ જ ગણજો.' શાસ્ત્રીજી મહારાજના શબ્દો ક્યારેય અળગા કે ઓઝલ કર્યા નથી. ૭/૪૪
૧૧. યોગીબાપા હતા ત્યારે મેં સ્વતંત્રપણે કોઈ નિર્ણય લીધો જ નથી. શાસ્ત્રીજી મહારાજના કહેવાથી યોગીબાપાની આજ્ઞામાં રહેવું એ જ દ્રષ્ટિ રાખી છે. ૭/૪૫
૧૨. નિંગાળા મૂર્તિપ્રતિષ્ઠા વખતે યોગીજી મહારાજની ગોંડલ જવાની આજ્ઞા. ૭/૪૫
૧૩. યોગીજી મહારાજનો અમૃત મહોત્સવ ગોંડલમાં જ ઊજવાય તેવી યોગીજી મહારાજની મરજી સાચવી લીધી. ૭/૪૫-૪૭
૧૪. વરસોડામાં આખી બપોર ગુરુભક્તિમાં જાગૃત. ૭/૪૭
૧૫. રાજકોટમાં યોગીજી મહારાજને રસોઈ કરી જમાડ્યા. ૭/૪૮
૧૬. ૪૦માં પ્રમુખવરણી દિને શાસ્ત્રીજી મહારાજનો ખૂબ મહિમા કહ્યો. ૭/૪૮
- ૨. પ્રમુખસ્વામી મહારાજનો સંતો પ્રત્યે અનરાધાર પ્રેમ**
૧. યોગીજી મહારાજના દીક્ષિત સંતોએ યોગીજી મહારાજની ઊણપ અનુભવી નથી - એવું પ્રમુખ સ્વામીનું હેતુ સંતો પ્રત્યે છે - સ્વામીશ્રીમાં જ યોગીજી મહારાજને નિહાળ્યા છે. ૬/૩૩
૨. સંત સ્વામીને સ્વામીશ્રી સારંગપુર પધારે ત્યારે દંડવત કરે જ. પોતે ગુરુ છતાં વડીલ સંત પ્રત્યે માન રાખનાર સ્વામીશ્રી તેથી જ સંતોના હૃદય સમ્રાટ છે. - સારવાર માટે મુંબઈ તેડાવ્યા. ૬/૩૪
૩. બાલમુકુંદ સ્વામીની કિડનીમાં પથરીના ઓપરેશન વખતે નિયમિત ખબર કાઢવા સ્વામીશ્રી જતા. ૬/૩૪
૪. ચતુર્ભુજ સ્વામીની કિડનીની તકલીફના કારણે બે ગામડાં વધારે ફરીને પણ સંપૂર્ણ સારવાર કરાવવાની સ્વામીશ્રીની તૈયારી. ૬/૩૪
૫. યોગમુનિ સ્વામીને પગમાં પાક થયો હતો ત્યારે રોજ સ્વામીશ્રી દર્શન દેવા પધારે પગે હાથ ફેરવે. ૬/૩૪-૩૫
૬. સ્વામીશ્રી સંતોને પોતાનું આસન આપી દે. ૬/૩૫
૭. પોતાનું ગાતરિયું ઓઢાડી દે છે. ૬/૩૫
૮. મોડા આવનાર સંતો માટે ભોજન ઢંકાવી રખાવે - આવો વાત્સલ્ય ભાવ. ૬/૩૫
૯. નિર્ભય સ્વામીને પ્રેમથી પોતાની પાસે જ સૂવાડ્યા. ૬/૩૬
૧૦. સંતો પ્રત્યે ઊંડો પ્રેમ - તેટલી જ ક્ષમાની લાગણી પણ અગાધ - અનંતગણી ભૂલો માફ કરવાની તૈયારી. ૬/૩૬
૧૧. સંતોએ દોરેલ ચિત્રો, તૈયાર કરેલ શિલ્પો, સાહિત્ય, વાનગી દરેક વસ્તુની હૃદયથી પ્રશંસા કરે. - ધ્યાનથી નીરખીને સુધારા સૂચવે. ૬/૩૭
૧૨. ઉત્સવ - સમૈયા વખતે બધો યશ સંતોને જ આપે. સંતોનો આભાર માનતા કંઈ રૂંધાઈ જાય. ૬/૩૭
૧૩. સંતો માટેનો આવો અગાધ પ્રેમ દ્વિગુણિત થઈને સંતો તરફથી એમને મળે એમાં કંઈ આશ્ચર્ય નથી. માટે જ તેઓ સંતોના હૃદય સમ્રાટ છે. ૬/૩૮
- ૩. આધ્યાત્મિક યુગપુરુષ - સ્વામીશ્રી ('અધ્યાત્મની અમર્યાદ ક્ષિતિજો'ના જ પ્રસંગો)**
૧. હરીએ, ફરીએ, બધું કરીએ પણ ભગવાનને સાથે રાખીને કરીએ એટલે નિર્વિકલ્પ સમાધિનો અનુભવ કાયમ રહે છે - ડેવિડને સ્વામીશ્રી. ૨૧/૧૭૮
૨. 'આપ કોણ છો ?' 'બ્રહ્મ !' સ્વામીશ્રી વિલિયમ્સને. ૨૧/૧૮૦
૩. ભગવાનની ઈચ્છા છે જ અને ભગવાન જ તમને કહે છે. - સ્વામીશ્રી રાજકીય કાર્યકરને. ૨૧/૧૮૦
૪. આ લોકમાં રહેતો જ નથી, પરલોકમાં જ રહું છું ! આ લોકમાં રહેતો હોય તો આ લોકનું બંધન હોય ને ! - સ્વામીશ્રી સંતને. ૨૧/૧૮૧
૫. અમે ભગવાન રાખ્યા છે. તેથી ભર્યું ભર્યું જ છે ! નહીં તો આખી દુનિયા હોય તોય ખાલી છે ! - નડિયાદમાં જનમંગલ સ્વામીને. ૨૧/૧૮૧

૬. મારે કોઈ વહેવાર નથી - અમારે તો અખંડ સ્વામિનારાયણ ભજન થાય છે - જનમંગલ સ્વામીને. ૨૧/૧૮૨
૭. તમે હરતું-ફરતું દવાખાનું જોયું છે ? તેમ આ હરતું-ફરતું અક્ષરધામ છે. સ્વામીશ્રી જનમંગલ સ્વામીને. ૨૧/૧૮૨
૮. અમારે આવવા જવાનું છે જ નહિ - આ તો વચ્ચેની રમત છે. સ્વામીશ્રી વિશ્વવિહારી સ્વામીને. ૨૧/૧૮૨
૯. બેલ્જિયમમાં ડચ મહિલા જિનેટના પતિને સ્વામીશ્રીના સ્પર્શથી શાંતિની અનુભૂતિ. ૨૧/૧૮૩
૧૦. બ્રહ્માંડ ભરની મધુરતાનાં દર્શન - આત્મસ્વરૂપ સ્વામીને. ૨૧/૧૮૩-૧૮૪
૧૧. અધ્યાત્મની ઉચ્ચ સ્થિતિએ સ્વામીશ્રીએ અનેક ત્યાગી તેમજ ગૃહસ્થોને પહોંચાડ્યા છે. ૨૧/૧૮૪-૧૮૫
૧૨. ભગવાનજીભાઈ માંડવિયા ૨૧/૧૮૪-૧૮૫
૧૩. જયંતભાઈ મહેતાને ૨૧/૧૮૪-૧૮૫
૧૪. સાંગલીવાળા ગોપાળભાઈ ૨૧/૧૮૪-૧૮૫

પ્ર.૧૧ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ બે ઉપર પ્રસંગો લખો.
(દરેકમાં પાંચેક લીટીના બે પ્રસંગો લખવા) (કુલ ગુણ ૮)

૧. પ્રમુખવરણી દિન

૧. શાસ્ત્રીજી મહારાજના ઉદ્ગારો ‘મગનભાઈ અમે ઘણાં કામો કર્યા છે.... હું તેના જીવ સામું જોઉં છું.’ ૫/૨૩-૨૪
૨. શાસ્ત્રી નારાયણસ્વરૂપદાસને આ સંસ્થાના પ્રમુખ બનાવીને તમને સૌને ૫૦ વર્ષનું સુખ કરતો જાઉં છું ! ૫/૨૪
૩. શાસ્ત્રીજી મહારાજનો નારાયણસ્વરૂપદાસને પત્ર ૫/૨૪-૨૫
૪. સં. ૨૦૦૬ જેઠ સુદી ૪, રવિવાર તા. ૨૧-૫-૫૦ના શાહપુર આંબલીવાળી પોળમાં પ્રમુખ તરીકેની વરણી અને આશીર્વાદ. - યોગીજી મહારાજના આશીર્વાદ (આંબલીવાળી પોળ) ૫/૨૬
૫. ઐતિહાસિક અવસરે પ્રમુખસ્વામીની પ્રતિજ્ઞા. ૫/૨૭-૨૮

૨. સ્વામીશ્રીના ગુણિયલ બાળકો

૧. બાળમંડળમાં જતાં બાળકોની ટકોરથી દક્ષિણ ગુજરાતના એક ભાઈનું પરિવર્તન. ૧૬/૧૨૯
૨. કરણનગરના મહેશના ઉપવાસથી પિતાનું વ્યસન છૂટ્યું. ૧૬/૧૨૯-૧૩૦
૩. અંબેરાવપુરાના બાળકના પ્રયત્નથી પિતાને સત્યવાત સમજાતાં દારૂની ભઠ્ઠી બંધ કરી. ૧૬/૧૩૦
૪. બાળકોના માતાપિતાને પણ બાળ સંસ્કારની પ્રેરણા આપતા સ્વામીશ્રી. ૧૬/૧૩૧

૩. વેરઝેરના શામક પ્રમુખસ્વામી મહારાજ (નેવાંનાં પાણી મોભે’ના જ પ્રસંગો)

૧. માથા ભારે ટોળીના સરદાર રામસંગબાપુ સત્સંગી થઈ ગયા. ૨૦/૧૭૧
૨. તળાજાના જોહુકમી રિશુભા સંપૂર્ણ વ્યસનમુક્ત અને સત્સંગી બન્યા. ૨૦/૧૭૨
૩. રેડિયો અને સાયકલ તોડી નાખનાર કોધી શિક્ષકનું પરિવર્તન. ૨૦/૧૭૨-૧૭૩
૪. ઓદરકા અને કૂકડ ગામોના લોકોનું બસો વર્ષ જૂનું વેર સમાવી પરિવર્તન કર્યું. ૨૦/૧૭૫-૧૭૭

૪. નિષ્કામવ્રત અને નારી ઉત્કર્ષની ખેવનાનો સમન્વય : પ્રમુખસ્વામી મહારાજ

૧. નિષ્કામી વર્તમાન સૌથી મહત્વનું - ઈશ્વર પેટલીકરનો મત. સ્વામીશ્રીનો ધરાર ઈન્કાર પંચ વર્તમાન એ આપણી શોભા - સ્વામીશ્રીનો સ્પષ્ટ અભિપ્રાય. ૧૧/૭૫-૭૬
૨. ગઢપુરમાં નાની બાળકીનો અજાણતાં સ્પર્શ - વસ્ત્ર સહિત સ્નાન - નિર્જળા ઉપવાસ ૧૧/૭૬-૭૭
૩. પૂર્વ આફ્રિકાના ટાન્ઝાનિયા દેશના રાષ્ટ્રપ્રમુખના માતૃશ્રીને નિયમપાલનના ભોગે આશીર્વાદ માટે જવાનો ધરાર ઈન્કાર. ૧૧/૭૭
૪. દાદર પુલ પરથી પસાર થતાં - અજાણતા પોતાનું વસ્ત્ર સ્ત્રીને અડી ગયું છે તેવી શંકા - છતાં નિર્જળા ઉપવાસ ૧૧/૭૮
૫. મોતિયાના ઓપરેશનમાં સ્ત્રી-નર્સ સ્પર્શ ન કરે. પુરુષ નર્સ તથા પુરુષ ડોક્ટર દ્વારા જ સારવારનો આગ્રહ ૧૧/૭૮
૬. બિલાડા સ્ટેટમાં સ્વામીશ્રીની પધરામણી રાજમાતાના આમંત્રણ (બાઈ હરિભક્ત)થી જ થઈ હતી. ૧૧/૭૮
૭. ટ્રિનીદાદમાં પધારવામાં પણ એક સત્સંગી બહેન જ કારણભૂત હતાં. ૧૧/૭૮
૮. સ્ત્રીઓ પ્રત્યે તિરસ્કાર નથી. - સ્ત્રીઓના ભક્તિભાવનો આદર છતાં કયાંય નિયમમાં બાંધછોડ નહિ અને મર્યાદા લોપીને નહીં. ૧૧/૭૮-૭૯

પ્ર.૧૨ નીચે આપેલા પ્રસંગોમાંથી કોઈ પણ બે પ્રસંગ વર્ણવી મનન લખો. (કુલ ગુણ : ૬)

નોંધ : પ્રસંગોના ૨ ગુણ, મનનનો ૧ ગુણ. મનન અહીં આપ્યા કરતાં જુદું પણ હોઈ શકે પણ વિષયને અનુરૂપ હોય તો તેના પૂરેપૂરા ગુણ આપવા.

૧. ઉત્સવ તો નક્કી કર્યા પ્રમાણે જ ઊજવવો (૧૮/૧૫૭) પ્રસંગ : ઈ.સ. ૧૯૮૧માં ભગવાન સ્વામિનારાયણ દ્વિશતાબ્દી મહોત્સવના પ્રારંભ પહેલાં અમદાવાદમાં અનામત આંદોલન શરૂ થયું હતું. આંદોલન ઉગ્ર બનવાથી પરિસ્થિતિ વિસ્ફોટક બનતી હતી. આશ્રમ પાસે જ્યાં ઉત્સવ ઊજવવાનો હતો. તે સ્થળ ચારેબાજુ તોફાનોથી ઘેરાયેલું હતું. એ સંજોગોમાં ઉત્સવ કેવી રીતે થશે ? તે પ્રશ્ન સૌને સતાવતો હતો. ચાલુ ઉત્સવે કંઈ ઉપદ્રવ થાય અને મુશ્કેલી સર્જાય એવી ભીતિ હોવાથી સૌ સ્વામીશ્રી પાસે પહોંચ્યા. ઉત્સવ મોકૂફ રાખવાનો સૌનો અભિપ્રાય હતો. સ્વામીએ સૌની વાત સાંભળી, મત જાણ્યો. સૌને બીજો કોઈ ઉપાય જ દેખાતો ન હતો. ત્યારે સ્વામીશ્રીએ શાંત ચિત્તે કહ્યું: ‘આપણે ઉત્સવ તો નક્કી કર્યા પ્રમાણે જ ઊજવવો. મહારાજ બધું સારું કરશે.’ આ છે સ્વામીશ્રીની શક્તિ ! આત્મવિશ્વાસ, હિંમત, અડગતા, સાહસ જેટલું ગણાવીએ એટલું ઓછું છે ! મનન : દરેક કાર્ય મહારાજને આગળ રાખીને જ કરતા. મહારાજ પર પૂર્ણ વિશ્વાસ હતો. દરેક કાર્યમાં અડગતા, હિંમત અને સાહસ હતું.
૨. બેંગલોર સ્ટેશને બાળકને હસ્તાક્ષર (૧૬/૧૨૬) પ્રસંગ : બેંગલોર સ્ટેશને ગાડી ઊપડવાની તૈયારી હતી. સ્ટેશને વળાવવા આવેલા હરિભક્તોના સંતોષ માટે સ્વામીશ્રી બારણામાં સળિયો પકડીને ઊભા હતા. તે જ સમયે એક બાળકે સ્વામીશ્રીને નોટ-પેન ધરી કહે ‘સહી કરી આપો ને !’ આનંદજીવનદાસ સ્વામીએ હવે સમય રહ્યો ન હોવાથી બાળકને આગ્રહ ન રાખવાનું કહ્યું. ત્યાં સ્વામીશ્રીએ કહ્યું : ‘લાવો, લખી દઈએ.’ આવો છે સ્વામીશ્રીનો બાળકો માટેનો પ્રેમ. મનન : બાળક એ આવતી કાલનું ભવિષ્ય છે. તેની નાની નાની વાતનું ધ્યાન આપવાથી તેને સંતોષ થાય છે. તેને સારા સંસ્કાર પડે છે. આવતી કાલ ઉજળી બને છે. સ્વામીશ્રીએ તે કાર્ય કર્યું છે. તો તેમાંથી ઘણા બાળકો આજે સાધુ થયા છે. તો ઘણા બાળકોએ વિવિધ ક્ષેત્રમાં સંસ્થાનું નામ રોશન કર્યું છે.
૩. ગોંડલમાં સંસ્કૃત અભ્યાસ (૪/૨૧) પ્રસંગ : ગોંડલમાં ભાગવતી દીક્ષા ગ્રહણ કર્યા પછી નારાયણસ્વરૂપદાસને ગોંડલમાં જ અભ્યાસ માટેની વ્યવસ્થા કરવાનું વિચારાયું. કોઠારી હરિજીવનદાસને એ વ્યવસ્થા ગોઠવવાની શાસ્ત્રીજી મહારાજે ભલામણ કરી. અને યોગીજી મહારાજને કહ્યું : ‘આના માટે સારા શાસ્ત્રી શોધીને ગમે તેમ કરીને પણ સારા વિદ્વાન થાય એમ આપણે કરો.’ નારાયણ સ્વામીને શાસ્ત્રીજી મહારાજ સાથે વિચરણમાં એમની સેવા કરવાનું મન હતું. અને શાસ્ત્રીજી મહારાજનો નિર્ણય એમને ભણાવવા માટેનો હતો. એમણે અભ્યાસ પર ભાર મૂકતાં ગોંડલ સ્થાનનો મહિમા કહ્યો : ‘આ અક્ષરદેરી સાક્ષાત્ સ્થાન, સર્વોપરી સ્થાન છે. અહીં ભણો, જોગી મહારાજ અહીં છે. અહીં રહો. સ્વામી બહુ રાજી થશે.’ હરિજીવનદાસે શાસ્ત્રીની ગોઠવણ કરી. આમ ગોંડલમાં નારાયણસ્વરૂપદાસનો સંસ્કૃતમાં અભ્યાસ આગળ વધવા લાગ્યો. એમના સહપાઠી અક્ષરજીવનદાસ હતા. મનન : અભ્યાસ અને ગુણાતીતનો યોગ ‘અક્ષરદેરી અને યોગીજી મહારાજ’ બંને સાથે રહે તે માટે સ્વામીશ્રીએ આગળના અભ્યાસને માટે ભાદરણના બદલે ગોંડલની પસંદગી કરી. નારાયણસ્વરૂપદાસને ગોંડલમાં અભ્યાસની ગોઠવણ કરી. સ્વામી પણ શાસ્ત્રીજી મહારાજની રુચિમાં ભળી જઈ ત્યાં રહીને સેવા કરવા લાગ્યા.
૪. આ રહી ઊંદરડી (૧૫/૧૨૨) પ્રસંગ : અટલાદરામાં સ્વામીશ્રી પત્ર લખતા હતા. એ દરમિયાન રૂમમાં એક ઊંદરડી પેસી ગઈ. સંતોએ એને પકડવા ખૂબ પ્રયત્ન કર્યા. આ દરમિયાન સ્વામીશ્રી તો પત્ર લખતા જ રહ્યા. ઊંદરડી ક્યાં લપાઈ ગઈ કોઈને ખબર પડી નહિ. હજુ તો સંતો તપાસ કરતા જ હતા. ત્યાં પત્ર પૂરો કરી સ્વામીશ્રીએ હાથ ઊંચા કરી કહ્યું : ‘આ રહી ઊંદરડી !’ સ્વામીશ્રીના પેટની, કેડની આજુબાજુ એ રમી રહી હતી. મનન : જે પણ કાર્ય કરો તેમાં એવા મશગૂલ બનો કે આજુબાજુનું તો ઠીક પોતાના દેહનું પણ ભાન ન રહે. તલ્લીન થઈને કરવામાં આવેલું કાર્ય સારું થાય છે.

પ્ર.૧૩ નીચે આપેલા વિષયોમાંથી કોઈ પણ એક ઉપર નિબંધ લખો. (સામાન્ય જ્ઞાન નિબંધ)
(પાંત્રીસથી ચાલીસ લીટીમાં) (કુલ ગુણ ૧૫)

નોંધ : નિબંધ એ મૌલિક વિષય છે, તેમાં આપેલ મુદ્દા ઉપરાંત બીજા ઘણા પાસા આવરી શકાય છે. જેવાં કે મૌલિકતા, સંપ્રદાય તથા અન્ય સંપ્રદાય વિષયક જ્ઞાન, કથાવાર્તાને આધારે વિષય વસ્તુની વિશેષ છણાવટ, અન્ય આધારભૂત સાહિત્યનો સહારો વગેરે મુદ્દાઓનો સમાવેશ થઈ શકે છે. પરીક્ષાર્થીએ વિષયને અનુરૂપ આ ઉપરાંત પણ બીજા પ્રસંગો લખ્યા હોય તો તે પણ માન્ય રાખી ગુણ આપવા.

૧. કૂર્મવૃત્તિ : સ્થિતપ્રજ્ઞનો શણગાર

(૧) સ્થિતપ્રજ્ઞ એ સંયમનું સ્વરૂપ - ઉચ્છૃંખલ માનસ દ્વારા સંયમનો અસ્વીકાર - ભોગવિલાસમાંથી પાછું ન વળી શકે. આથી જ ભોગ અને સંયમનો રણસંગ્રામ - અંતઃકરણ અને બહાર વિશ્વમાં બંને સ્તરે સતત સંઘર્ષ - શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા આ રણસંગ્રામને - દ્વિધાને ટાળે છે - ઈન્દ્રિયો-અંતઃકરણના સંયમને સૈદ્ધાંતિક રીતે રજૂ કરીને ભોગવાદી વિચારધારાથી સાવચેત કરે છે. (૨) કાયબો જેમ બધી બાજુથી પોતાના અંગોને સંકેલી લે છે, તેમ જ્યારે આ મનુષ્ય ઈન્દ્રિયોના વિષયોમાંથી ઈન્દ્રિયોને સંકેલી લે ત્યારે તેની બુદ્ધિ સ્થિર કહેવાય છે. (ગીતા-૨/૫૮) આ શ્લોકનો મુખ્ય શબ્દ સંહરતે. સંહરણ એટલે સંકેલો. કૂર્મ એટલે કાયબો. જ્યારે કાયબો ધારે ત્યારે પોતાનાં તમામ એટલે કે છયે અંગોને સંકેલતા વાર નથી લાગતી. તેથી જાણે બાહ્ય જગત અને કાયબાની વચ્ચે મજબૂત દિવાલનું રચાવું - એક સુરક્ષિત જીવનનો લાભ - આ સંહરણ શક્તિ કાયબાની છે તેને કૂર્મવૃત્તિ કહેવાય છે. સ્થિતપ્રજ્ઞો આ કૂર્મવૃત્તિને વરેલા હોય છે. તેઓ કાયબાની જેમ પોતાની ઈન્દ્રિયોને વિષયમાંથી પાછી ખેંચી લે છે. મન ફાવે ત્યારે ભોગવી લેવું તે સામાન્ય પ્રવાહ - તેમાં આખો સંસાર તણાય છે. વાસનાને વશ થઈને વિષય ભોગવી લેવાની વૃત્તિ - જેમ વાસના ભોગવાય તેમ તેની તીવ્રતા પણ વધે. તેથી વિષયના વ્યસની બની જવાની શક્યતા ઘણી - તેથી દુઃખનો અંત જ ન આવે. (૩) આ પ્રશ્નનું સમાધાન સંયમ - એટલે ઈન્દ્રિયોનું સંહરણ - વિષયોનો ત્યાગ અથવા કૂર્મવૃત્તિ - કાયબાનો દાખલો આપી ગીતા આપણને સંયમના પાઠ શીખવે છે. રૂપ જોવું તે નેત્ર ઈન્દ્રિયનું કાર્ય છે. રૂપને જોવામાં વારંવાર જોવાઈ જાય છે. આંખની વૃત્તિ તણાય જ છે. ન જોવાનું જોવાઈ જાય. પરિણામે અંજપો - અશાંતિ - યોગીજી મહારાજ દ્વારા સુથારનું દૃષ્ટાંત - દીવમાં ફિરંગીની રૂપાળી પત્ની સામે લાકડું ઘડવાનું કામ કરતાં કરતાં સુથાર જોયા કરતો - વારંવાર જોતો - ફિરંગીએ કહ્યું, મત જો. છતાં જોયું તે ફિરંગીએ ફરસી વડે સુથારની આંખો ખેંચી લીધી - કાયમ માટે અંધાપો - જેવું આંખનું તેવું જ અન્ય ચારે ઈન્દ્રિયોનું કાર્ય. તેથી જ ઉપરોક્ત શ્લોકમાં સર્વશઃ શબ્દથી ઊંડાણ - એકાદ વિષયમાંથી ઈન્દ્રિયને પાછી ખેંચવી એમ નહિ પણ સર્વશઃ અર્થાત્ બધી રીતે બધી બાજુએથી ઈન્દ્રિયોની પાછી વાળવી એમ કહ્યું છે. (૪) હે કુન્તીપુત્ર ! મથી નાખવાના સ્વભાવવાળી આ ઈન્દ્રિયો યત્ન કરનાર બુદ્ધિમાન મનુષ્યના મનને પણ પરાણે હરી લે છે. (ગીતા-૨/૬૦) સતત ભોગવિલાસમાં રચ્યા-પચ્યા રહેતા લોકોની વાત અહીં ભગવાન કરતા નથી કારણ કે તેમનાથી તો આ દુનિયા છલકાય છે. પરંતુ વિલાસી જીવનને સદાચારી બનાવવાના પ્રયત્નવાળા પુરુષની વાત - સમજદારીપૂર્વક અને પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરનાર વ્યક્તિને પણ ઈન્દ્રિયો પાપ કરાવે છે. ખોટું આચરણ કરાવે છે. આમ ઈન્દ્રિયોનું જોર ખૂબ જણાય છે. હવે જો પ્રામાણિક પ્રયત્ન કરનારને પણ ઈન્દ્રિયો દ્વારા ખેંચાણ થાય તો જેણે આ ભોગવિલાસમાંથી પાછા વાળવાનો વિચાર જ ન કર્યો હોય તેની શું વાત કરવી ? આજના બૌદ્ધિક યુગમાં ભૌતિકવાદીઓ કહે છે કે સંયમ રાખવાથી, વિષયો ભોગવવાની તીવ્રતા વધે છે. તેથી પહેલાં ભોગો ભોગવી લેવા પછી મનને શાંત કરી દેવું પરંતુ આ વાત ભગવદ્ગીતા દ્વારા સદંતર ખોટી - આવા શાસ્ત્રને આ વાત સાવ જ અમાન્ય - કારણ કે આ વૈચારિક વિકૃતિ - આવી વિકૃતિઓથી આપણા બુદ્ધિ ખરડાઈ ન જાય તે માટે ભગવદ્ગીતા આપણને સજાગ કરે છે. (૫) વિષયો જાય પણ રસ તો રહી જાય. શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન કહે છે ઈન્દ્રિયો દ્વારા વિષયોને નહીં ગ્રહણ કરતા મનુષ્યના પણ વિષયો જ નિવૃત્ત થાય છે, પરંતુ તે વિષયો પ્રત્યેનો રસ નિવૃત્ત થતો નથી. એ વિષયરસની નિવૃત્તિ તો જ્યારે પરમાત્માનો સાક્ષાત્કાર થાય છે ત્યારે નિવૃત્ત થાય છે. (ગીતા-૨/૫૯) અહીં નિરાહાર એટલે કેવળ ભોજન ત્યાગ નહીં પણ બાકીની ચારે ઈન્દ્રિયોના વિષયોનો ત્યાગ - એટલે કે પંચવિષયોનો સ્થૂળ ત્યાગ એટલે નિરાહાર - દેહથી વિષયોનો ત્યાગ થઈ શકે છે પરંતુ તેને ભોગવવાની વાસના તો રહી જ જાય છે. દા.ત.

ઉપવાસના દિવસે જ ખાવા-પીવાના વધુ વિચારો આવે છે. આમ વિષયો દૂર જાય છે પણ તેની વાસના મૂકતા જાય છે. પશુ-પક્ષી સર્વે પણ આ રીતની વાસનાથી બંધાયેલા છે. તેથી જ શ્રીજીમહારાજે આને ઢોરલાંઘણ કહી છે. (વચ.ગ.મ. ૮) આમ વિષય વાસનાની દૃષ્ટિએ તો મનુષ્ય અને પશુમાં ફેર નથી. સર્વજં શબ્દનો આ મર્મ છે. (૬) વિષયધ્યાનની પ્રજ્ઞાશક્તિ : વિષયોનું ચિંતવન કરનાર મનુષ્યને તે વિષયોની આસક્તિ જાગે છે. આસક્તિથી તે વિષયોની કામના જન્મે છે અને તે કામનાને લીધે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. ક્રોધથી મૂઢતા જન્મે છે. મૂઢતાથી સ્મૃતિમાં ભ્રમ ઊભો થાય છે. સ્મૃતિમાં ભ્રમ ઊભો થવાથી બુદ્ધિનો નાશ થાય છે અને બુદ્ધિનો નાશ થતાં તે મનુષ્યનો પ્રજ્ઞાશ થાય છે કહેતાં અધોગતિને પામે છે. (ગીતા-૨/૬૨-૬૩) વિષયોનું ચિંતવન, આસક્તિ, કામના, ક્રોધ, મોહ, સ્મૃતિનાશ અને બુદ્ધિનાશ એમ અધોગતિના છ પગથિયાં અહીં દર્શાવ્યા છે. પ્રજ્ઞાશ તેની અંતિમ મંજિલ છે. જીવતા છતાં મૂઆ કરી મૂકનાર દોષોની અહીં ઓળખાણ આપી છે. પ્રશ્ન થાય કે આપણે વિષયને મનમાં જ સંભારીએ છીએ. એમાં ક્યાં વાંધો છે ? પરંતુ આ આપણી ઘાતક માન્યતા છે. તેથી જ ગીતા આપણને અહીં ચેતવે છે. કોઈપણ લૌકિક વિષયના ચિંતવનથી સંગ કહેતાં આસક્તિ, તેમાંથી કામના જાગે, ઈચ્છા જાગે. આ ઈચ્છા પૂરી ન થાય તો ક્રોધ જન્મે. તેથી મૂઢતા આવે, સારા-નરસાનો વિવેક જતો રહે. વાણી-વિવેક જતો રહે. યોગીજી મહારાજ કહેતા કે બે સગાં ભાઈ હોય છતાં જ્યારે ઝઘડો થાય અને ગુસ્સામાં આવે તો એકાદ ભાઈ બોલે મને ઓળખે છે ? તો શું નહિ ઓળખતા હોય ? પણ ક્રોધથી આવી દુર્દુશા. ક્રોધથી સ્મૃતિશક્તિ પર વિપરીત અસર - યાદદાસ્તનો નાશ - કંઈ યાદ જ ન આવે અને સ્મૃતિનાશથી મનુષ્યની બુદ્ધિનો નાશ - બુદ્ધિ ઠપ થઈ જાય. બુદ્ધિ જેની ગઈ તેનું બધું ગયું એટલે જીવતા મૂઆ જેવું. તેથી જ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન બાહ્ય ત્યાગ અને આંતરિક ત્યાગ બંનેને જીવનમાં ઘૂંટવાનો સિદ્ધાંત સમજાવે છે. આ સિદ્ધાંતને આત્મસાત્ કરવાનો ઉપાય બતાવે છે. (૭) શ્રેષ્ઠ વસ્તુ મળે એટલે કનિષ્ઠમાંથી રસ રહેજે ટળી જાય. ગીતા કહે છે શ્રેષ્ઠના જ્ઞાનથી વિષયવાસનાની નિવૃત્તિ - સૌથી શ્રેષ્ઠ પરમાત્મા - જેને પરમાત્માના સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ થાય તેને બીજી કોઈ ઈચ્છા રહેતી નથી. પંચ વિષયોમાંથી એક પણ વિષય સારો હોય તો પણ તેને આકર્ષી શકતો નથી. જેને પ્રભુ મળે તેના સઘળા રસ ટળે. (૮) ‘પરં દૃષ્ટ્વા’નો પ્રત્યક્ષ દાખલો - સત્પુરુષનું જીવન : સ્થિતપ્રજ્ઞ પુરુષોની સદાય આવી ‘પરં દૃષ્ટ્વા’ની સ્થિતિ - સમગ્ર જીવન પરમાત્માના સાક્ષાત્કારની ભૂમિકા પર સ્થિર - પ્રભુ મળ્યાનો પરિતોષ - તેથી વિષયો વિચલિત ન કરી શકે. - તેઓની પ્રજ્ઞા પરમાત્મ રસમાં તરબોળ - તેથી દુન્યવી કોઈપણ પદાર્થમાં રસ કે વાસના ઊપજતાં જ નથી. સ્વામીશ્રીના જીવનમાં આ વસ્તુ સારધાર જોવા મળે છે. પ્રસંગો : ૧. સને ૧૯૮૮માં રોનાલ્ડ પટેલ દ્વારા સ્વામીશ્રીનો ઈન્ટરવ્યુ - બાયપાસ સર્જરી પછી ભાન આવ્યા પછી સૌથી પહેલો વિચાર કયો સ્ફૂર્યો ? સ્વામીશ્રી કહે, ‘ભગવાનનો’. ૨. બાયપાસની સર્જરી બાદ ભાનમાં આવ્યા પછી ભગવાન પાસે ન પહોંચ્યાનો ખેદ ન થયો ? ભગવાન અખંડ સાથે જ છે. - સ્વામીશ્રીના પ્રત્યુત્તરમાં રોનાલ્ડને સ્વામીશ્રીના પરમાત્મસાક્ષાત્કારની અનુભૂતિ. ૩. જન્મભૂમિ પ્રવાસીના પ્રતિનિધિ શ્રી સોમપુરાનો સ્વામીશ્રીને પ્રશ્ન : આપને ભગવાનનો સર્વપ્રથમ અનુભવ ક્યારે થયો હતો ? સ્વામીશ્રી પહેલેથી જ એ અનુભૂતિ છે. ૪. ૨-૧૧-૧૯૮૧ રાજકોટમાં એક યુવકે પૂછ્યું ‘આપે ભગવાનનાં દર્શન કર્યા છે ?’ સ્વામીશ્રીનો સાહજિક ઉત્તર : ‘કર્યા છે ત્યારે તો આનંદ છે. જોયા છે એટલે તો વાત કરીએ છીએ.’ ‘તો આપને ભગવાન તાદૃશ જ છે ?’ ‘હા, તાદૃશ જ છે.’ આમ આવા સ્થિતપ્રજ્ઞ સત્પુરુષને અનાસક્તિનું વરદાન સહજ વરેલું હોય છે. ૫. જામનગરમાં સાધુ ભગવતચરણદાસ સ્વામીશ્રીને કહે, મેં આ આખું મકાન જોઈ કાઢ્યું. બધું જ વ્યવસ્થિત, સરસ છે. આપને કેવું લાગ્યું ? સ્વામીશ્રીનો સ્થિતપ્રજ્ઞતા ભર્યો પ્રત્યુત્તર. ‘અમારે તો બધું સરખું છે. બંગલા શું ને બંગલી શું ? ભગવાનની ઈચ્છાથી જે મળે તે સારું જ છે. ૬. સ્વામીશ્રી એટલાન્ટામાં - રસોડા વિભાગના સ્વયંસેવકો વાનગીનો થાળ ભરીને આવ્યા. એક સ્વયંસેવકે પૂછ્યું ‘બાપા, આમાંથી આપને શું ભાવે ? રામરસ ચાખીને સંપૂર્ણ સંતૃપ્ત થયેલ સ્વામીશ્રીનો પ્રત્યુત્તર, ‘ભગવાન જે જમે તે બધું ભાવે. ભગવાનના થાળમાં જે આવે તે જમી લેવું.’ ૭. લંડનમાં એક વખત એક દુકાનમાં સ્વામીશ્રીની પધરામણી - દુકાનના માલિક દ્વારા પ્રશ્ન, ‘બાપા, આપને દુકાન ગમી?’ સ્વામીશ્રીનો પ્રત્યુત્તર, ‘એમાં ગમવાનું શું ? બધું જ ધૂળનું છે. ભગવાન ભજાય એટલું સાચું.’ (૯) બોયાસણના રોકાણનો સ્વામીશ્રીનો છેલ્લો દિવસ - હળવી વાતો થતાં જનમંગલદાસ સ્વામી દ્વારા પ્રશ્ન : ‘આપ અહીં આટલું રહ્યા એટલે અહીં સેટ થઈ ગયું હોય પછી બીજે જવાનું મન થાય ?’ પરમાત્મ સાક્ષાત્કારની બુલંદીના પડઘા રૂપ સ્વામીશ્રીનો ઉત્તર. કેમ ના થાય ? બધે સેટ થયેલા જ

છીએ ને ? થવાનું ક્યાં રહ્યું. બધે ભગવાનની કથા-વાર્તા ભજન કરવાનાં છે. એમાં સેટ થયા એટલે સેટ. બાકી રહેવા-કરવામાં શું સેટ થવાનું છે ? અમુક જ સ્થાનમાં ફાવે એવી વાત જ નહીં. ભગવાનની કથા-વાર્તા, સેવા થાય એટલું જ સુખ, એ જ સેટ થયા સમજ્યા ? (૧૦) ઉપસંહાર : આમ, ભગવદ્ગીતાના શબ્દો આપણને ત્યાગ અને વૈરાગ્ય બંનેને જીવનમાં ઘૂંટવાનો આદેશ - આપણને પંચવિષયો કર્મેન્દ્રિયો, જ્ઞાનેન્દ્રિયો તથા અંતઃકરણના સ્વરૂપોની પ્રબળતા દર્શાવીને ચેતવણી આપે છે - સંયમની અનિવાર્યતા સમજાવે છે. સાથે સાથે તેને વશ કરવાની તરકીબ પણ સમજાવે છે. આવા સ્થિતપ્રજ્ઞ, પરં દૃઢ્વા સંત પણ આપણને મળ્યા, ઓળખાયા તે આપણું પરમ ભાગ્ય છે.

૨. અંત્યેષ્ટિ વિધિની એ વિરહભીની પળ...

(૧) તા. ૧૭ ઓગસ્ટ ૨૦૧૬ નો એ દિવસ - એક અસહ્ય વેદનાનો દિવસ - ફક્ત બી.એ.પી.એસ. સંસ્થા માટે જ નહીં પરંતુ વિશ્વના કરોડો ભાવિકો-ભક્તો માટે ન સહન થઈ શકે તેવી વેદનાનો દિવસ - કારણ જેમનું અસ્તિત્વ માત્ર પૃથ્વીવાસીઓ માટે જીવન સાર્થક કરતું હતું. જેમની પદરજથી વસુંધરાને તીર્થત્વની પ્રાપ્તિ, જેમની પાવન દષ્ટિ દ્વારા કરોડોને સાક્ષાત્ પરમાત્માની અનુભૂતિ - આ બધું આજે માત્ર હૈયાનાં સંગ્રહાલયમાં સ્મરણ જ બનીને રહેવાનું હતું. કરોડોના હૃદય સમ્રાટ અને કરોડોના દિલની ધડકન સમાન ગુરુહરિ પ્રમુખ સ્વામી મહારાજનું દિવ્ય શરીર આજે બ્રહ્મજ્યોતિમય બનીને સ્થૂળ નજરો સામેથી સદાને માટે ઓઝલ થવાનું હતું. આજે સ્વામીશ્રીનાં દર્શનની છેલ્લી રાત્રિ - સેંકડો સંતો-ભક્તો એ સ્વામીશ્રીના શ્રી વિગ્રહ સામે અશ્રુભીની આંખે આખી રાત માળા, પ્રાર્થના - સવારે ૮:૩૦ સુધી ભક્તોનો પ્રવાહ ચાલુ જ રહ્યો. (૨) પરમ પૂજ્ય મહંત સ્વામી તથા વરિષ્ઠ સંતો દ્વારા પ્રાતઃ આરતી પુષ્પાંજલિ - ૮:૦૦ પ્રસિદ્ધ સંત પરમ પૂજ્ય મોરારિ બાપુ અન્ય કાર્યક્રમો ટૂંકાવીને ભાવાંજલિ માટે ઉપસ્થિત - હૃદયની ઊર્મિઓ વ્યક્ત કરી - દિલ્હીથી કેન્દ્રીય મંત્રીઓનું આગમન - રાજ્યના મંત્રીઓ પણ ઉપસ્થિત - આજે દિવ્ય વિગ્રહની અંત્યેષ્ટિ વિધિ - ભાગ લેવા માટે દેશ-વિદેશના હજારો ભક્તોથી પરિસર ઊભરાઈ ગયું. દર્શન મંડપમાંથી સ્વામીશ્રી વિદાય લેવાના હોવાથી ઉપસ્થિત તમામ સંતોએ ચરણ સ્પર્શ કર્યા. હૃદયની પ્રાર્થના કરી રથમાં ભજન ભક્તિ કરતાં ૧૧ વાગ્યે ગુરુમંડપમાંથી રથમાં પધરાવીને સર્વસ્વમાં - અહીં પ્રાણપ્યારા ગુરુહરિના દિવ્ય દેહને અંત્યેષ્ટિ પૂર્વેની વેદોક્ત સ્નાનાદિક વિધિ પૂ. મહંત સ્વામી તથા વરિષ્ઠ સંતો દ્વારા - સૌ પ્રથમ મંગલાચરણ, આચમન, શાંતિપાઠ, દેવાભિવંદનમ્ વગેરે તેમજ છેલ્લે સમર્પણ ભાવનાનો સંકલ્પ - કંઠી જનોઈ તેમજ નૂતન વસ્ત્રો પરિધાન - પુષ્પહાર, ભાલમાં તિલક તથા ચાંદલો, ચંદનની અર્ચા કરી પૂજન વિધિ (૩) ૩:૪૦ વાગ્યે સ્વામીશ્રી સર્વસ્વમાં અંતિમ સાનિધ્યની દિવ્ય સ્મૃતિઓ આપીને તૈયાર થઈને પાલખીમાં બિરાજમાન - મસ્તકે પાઘ, કંઠમાં ભવ્ય હાર, ખોળામાં પ્રાણપ્યારા હરિકૃષ્ણ મહારાજ બિરાજમાન - કલાત્મક પાલખી સાથે ખુલ્લા મંચિકા રથમાં પધરાવીને સંતોનું અંત્યેષ્ટિ વિધિના સ્થળ તરફ પ્રયાણ - મસ્તકે ઉપવસ્ત્ર ધારણ કરીને શિસ્તબદ્ધ સંતો દ્વારા રથનું પ્રયાણ - નિજ નિવાસેથી પશ્ચિમ તરફના દ્વારેથી વિશાળ પરિસરના પાર્શ્વ માર્ગો પરથી સ્વામીશ્રીનું આગળ પ્રયાણ - માર્ગમાં હકડેઠઠ ભક્ત મેદની અંતિમ દર્શન માટે - અશ્રુભીની આંખે સૌને આ અંતિમ દર્શન - ગુરુહરિનો સ્નેહભર્યો વિયોગ હૈયામાં ઊઠતા સહજ આકંદ વચ્ચે પણ વાતાવરણમાં ભાવભીની પ્રાર્થનાઓ - સૌ ભીની આંખે ભક્તિભાવ પૂર્વક ભક્તિભીના કંઠે 'બાપા, જય સ્વામિનારાયણ' ના પોકારો - પ્રત્યેક ક્ષણને સૌ નીરખી રહ્યા. સંસ્થાની વેબસાઈટ, આસ્થા ચેનલનું વિશ્વભરમાં જીવંત પ્રસારણ - દેશભરની તમામ ચેનલો પર થતું જીવંત પ્રસારણ દુનિયા ભરના લોકો ભીની આંખે નિહાળી રહ્યા હતા. (૪) આકાશમાં આજે કુદરતની પણ સંતાકૂકડીની રમત - ઈન્દ્ર અને સૂર્ય વચ્ચે આ અંતિમ દર્શનની હોડ - ઘડીક વાદળ અને ઘડીક તીવ્ર તીખો તાપ. થોડીવાર શીતળ વાયુ તો થોડીવાર અસહ્ય ગરમી. પ્રકૃતિની આ વિચિત્રતા વચ્ચે પણ હજારો ભક્તો કલાકો સુધી ગુરુહરિનાં દર્શનની ઝંખના સાથે શિસ્તબદ્ધ રીતે બેસી રહ્યા હતા. જય જયકાર સાથે સ્વામીશ્રીનો રથ યજ્ઞપુરુષ સ્મૃતિ મંદિરની પૂર્વ બાજુએ - સ્મૃતિ મંદિરના ઉત્તર-પૂર્વ ખૂણા તરફના નિંબતરુ નીચે પાલખીને ઊતારી - આ એ જ ભૂમિ જ્યાં આજથી ૬૫ વર્ષ પૂર્વે બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજની અંતિમ વેળાએ પાલખી ભૂમિ પર મૂકવામાં આવી હતી. આ જ સ્થળે સ્વામીશ્રી ની પાલખીએ વિસામો લીધો. અહીં અનેક મહાનુભવો દ્વારા ગદ્ગદ કંઠે, અશ્રુભીની આંખે પાલખીમાં બિરાજેલ સ્વામીશ્રીનાં ચરણે પ્રણિપાત - અહીંથી પાલખી ૮ સંતો દ્વારા ખભા પર ધારણ કરીને હકડેઠઠ બેઠેલી મેદનીને અંતિમ દર્શનની તક - પ્રથમ સ્મૃતિ મંદિરમાં

બિરાજતા ગુરુહરિ શાસ્ત્રીજી મહારાજ તરફ ફેરવી. અહીં ગુરુહરિની કૃપાદષ્ટિ ઝીલતા તેમના આદર્શ શિષ્ય (સ્વામીશ્રી) અંતિમ દર્શન કરી રહ્યા હતા. ત્રણ મહિના પૂર્વે સારંગપુર મંદિરના શતાબ્દિ મહોત્સવે સ્વામીશ્રીના સંકલ્પ મુજબ રોઝા ઘોડા પર બિરાજમાન ભગવાન સ્વામિનારાયણનું કાંસ્યશિલ્પ પધરાવવામાં આવ્યું હતું. સ્વામીશ્રીની પાલખી મંદિરના પગથિયાં અને એ કાંસ્યશિલ્પ વચ્ચેથી પસાર થઈ. તેની પરિક્રમા કરીને બરાબર અગ્રભાગમાં પૂર્વ પથ તરફ આગળ અહીંથી વરિષ્ઠ સંતોનું પાલખી યાત્રામાં જોડાણ - પથ પર લાલ જાજમ બિછાવેલ હતી. પથની બંને તરફ દેશ-વિદેશના અનેક અગ્રણી હરિભક્તો અને મહાનુભાવો સ્વામીશ્રીની આ અંતિમ યાત્રાને હૃદયપૂર્વક વંદી રહ્યા હતા. બરાબર ૪:૦૦ વાગ્યે પાલખી પર બિરાજમાન સ્વામીશ્રી અંત્યેષ્ટિ વેદિકા પર પધાર્યા. (૫) ગુરુહરિનાં અંતિમ દર્શન માટે અંત્યેષ્ટિ વિધિમાં હજારો ભાવિકો-ભક્તોનો અભૂતપૂર્વ માનવ મહેરામણ. વરિષ્ઠ સાધુ-સંતો, રાજકીય દિગ્ગજો, સામાજિક આગેવાનો ઉદ્યોગપતિઓ સહિત લાખો દ્વારા અંતિમ દર્શન - પૂ. મહંત સ્વામી વગેરે વરિષ્ઠ સંતો વચ્ચે શ્રી રામદેવજી મહારાજ તેમજ અન્ય ખ્રિસ્તી, બૌદ્ધ, મુસ્લિમ ધર્મના પ્રતિનિધિઓ ઉપસ્થિત - મંદિરના મધ્યભાગમાં ગર્ભગૃહમાં બિરાજમાન શ્રીઅક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજ અને યજ્ઞપુરુષ સ્મૃતિમંદિરમાં બિરાજમાન બ્રહ્મસ્વરૂપ શાસ્ત્રીજી મહારાજની સીધી દૃષ્ટિઓનું મિલન - તે જ સ્થળે મિલન બિંદુની સ્વામીશ્રી દ્વારા પસંદગી. તેઓની ઈચ્છા મુજબ ૩૦ ફૂટનો વ્યાસ અને બાવન ઈંચની ઊંચાઈ ધરાવતી અષ્ટકોણાકાર અંત્યેષ્ટિ વેદિકાની રચના - આ વેદિકાના મંદિર તરફના અગ્રભાગમાં ૧૦ X ૧૦ ફૂટની એ ચતુષ્કોણીય સોપાનપીઠ - તે સોપાનપીઠ પર મંદિર સન્મુખ સ્વામીશ્રીને પાલખી સહિત પધરાવ્યા. રોઝા ઘોડા પર બિરાજમાન શ્રીહરિ મંદિરમાં બિરાજમાન અક્ષરપુરુષોત્તમ મહારાજની દૃષ્ટિ ઝીલતા સ્વામીશ્રીની પરાભક્તિની પ્રતીતિ. અંતે સ્વામીશ્રીની પાલખીને મુખ્ય અષ્ટકોણીય પીઠ પર અગ્નિપીઠની ઉત્તરે મૂકાઈ. પૂર્વ તૈયારી સાથે રખાયેલ શ્વેત કનાત અને શ્વેત ચંદ્રવોથી અગ્નિપીઠ અને સ્વામીશ્રીની પાલખી આવૃત કરી દેવાઈ. (૬) ચારે તરફથી આવૃત શ્વેત મંડપ તળે અગ્નિપીઠ પર શાસ્ત્રોક્ત વિધિ અનુસાર સ્વામીશ્રીને શયન - સમૂહમાં સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર તથા જનમંગલ સ્તોત્રનો પાઠ - ભદ્રેશ સ્વામી દ્વારા સંસ્કૃતમાં રચિત બ્રહ્મમનનમ્ મંત્રોનું ગાન સ્વામિનારાયણ ભગવાને સ્વમુખે વચનામૃતમાં કહેલ અક્ષરબ્રહ્મનો મહિમા અને પ્રત્યક્ષ સ્વરૂપની દિવ્ય ગાથા. વચનામૃત અને મંત્રનું ગુજરાતી ભાષાંતર નારાયણમુનિ સ્વામી દ્વારા - ૪૫ મિનિટ બાદ સંસ્થાના સંયોજક પૂ. ઈશ્વરચરણ સ્વામીએ વાકપુષ્પાંજલિ અર્પી સ્વામીશ્રીની સ્થાન પસંદગીને વિગતે વાત - ગુરુભક્તિ અને ઈષ્ટ ભક્તિની અદ્ભૂત વાત - પ્રાગટ્ય ભૂમિ અને અંતિમ લીલાનું સ્થાન ખૂબ દિવ્ય - સારંગપુર અક્ષરધામ તુલ્ય - સ્વામીશ્રીએ અનેક વાર ભક્ત ચિંતામણિ વાંચીને પૂ. શાસ્ત્રીજી મહારાજને રાજી કર્યા - તાપમાં બેઠા છીએ પણ આ પણ એક તપ - સ્વામીશ્રીએ કંપાલામાં તાપમાં બેઠેલ હરિભક્તો આગળ પ્રસંગ કહેલ તેનો મહિમા કહ્યો. આપણા ગુરુ અને ઈષ્ટદેવ માટે આવી રીતે અનંત જન્મ સુધી આપણે તડકામાં બેસી રહીએ તો પણ ઓછું કારણ આવા સંત અને ભગવાનની પ્રાપ્તિ દુર્લભ (૭) યોગાચાર્ય બાબા રામદેવજી મહારાજ દ્વારા ભાવોર્મિ - સ્વામીશ્રી ફક્ત બી.એ.પી.એસ. ના જ નહિ પણ ઋષિપરંપરાના ગૌરવ મહાપુરુષ - ૫:૧૦ વાગ્યે જનમંગલનો પાઠ - વેદિકા પર ગોઠવાયેલ શ્વેત ચંદ્રવો દૂર થયો, સુશોભિત પુષ્પો ચંદનહાર વગેરેથી ૧૧ ફૂટ લંબાઈ-પહોળાઈ ધરાવતી અગ્નિપીઠ પર રચાયેલી કાષ્ઠ શૈયા પર સ્વામીશ્રી પોઢી રહ્યા હતા. પૂ. જ્ઞાનપ્રસાદ સ્વામી તથા પૂ. કૃષ્ણવલ્લભ સ્વામી દ્વારા કાષ્ઠશૈયાની સજાવટ - પશ્ચિમ બાજુથી સ્વામીશ્રીનાં બે ખુલ્લાં ચરણારવિંદનાં દર્શન - ચરણારવિંદ પર ચંદનનો હાર - ખુલ્લા મુખારવિંદના દર્શન - અંતિમ વિધિનો આરંભ - મંગલાચરણ બાદ શાંતિપાઠ - સૌ શાંતિપાઠમાં જોડાયા. ભદ્રેશ સ્વામીએ પૂ. મહંત સ્વામી તથા વરિષ્ઠ સંતો પાસે અગ્નિસ્પર્શ વિધિનો વેદોક્ત સંકલ્પ - સંકલ્પ વિધિ બાદ સૌ વરિષ્ઠ સંતો તથા સમગ્ર વિશ્વ સમુદાય વતી પૂ. મહંત સ્વામીએ સૌના પ્રાણપ્યારા ગુરુહરિનું ચંદન-અક્ષતથી અંતિમ પૂજન - ત્યારબાદ સમૂહ આરતી - ઉપસ્થિત મહાનુભાવો, સંતો-હરિભક્તો આરતીમાં જોડાયા - અંતે ગુરુહરિ ચરણે પુષ્પ અને અક્ષત દ્વારા સૌએ ભાવઅર્ધ્ય અર્પ્યું. (૮) અગ્નિસ્પર્શ વિધિ માટે ગોંડલ મહાતીર્થ અક્ષરદેરીમાં જલતી મહાજ્યોત અહીં લવાઈ હતી તેનું પૂજન - ત્યારબાદ એ જ્યોતને દર્ભમાંથી બનાવેલ અગ્નિશલાકા પર ધારણ કરીને વરિષ્ઠ સંતો તેમજ અંતેવાસી સેવક સંતો દ્વારા કમશ: પાંચ પ્રદક્ષિણા - તે દરમિયાન સ્વામીશ્રીની ઈચ્છાનુસાર વિદ્વાન વિપ્રો દ્વારા ચારે વેદનું મંત્રગાન - પૂ. મહંત સ્વામીએ

અગ્નિશલાકા વડે ૫:૪૦ વાગ્યે સ્વામીશ્રીના ચરણકમળ પાસે અગ્નિસ્પર્શ - અગ્નિદેવ જાણે સ્વામીશ્રીના ચરણનું પૂજન કરતા હોય તેમ ધીમે ધીમે જવાળાનું સ્વરૂપ ધારણ - ત્યારબાદ ચારે તરફ અગ્નિસ્પર્શ - ગણતરીની ક્ષણોમાં પ્રજ્જવલિત અગ્નિએ સમગ્ર કાષ્ઠશૈયાને આવરી લીધી. આ દૃશ્ય સૌ માટે અસહ્ય - આબાલ વૃદ્ધ વિશાળ મેદનીની આંખોમાંથી શ્રાવણ-ભાદરવો - વિરલ દિવ્ય મહાપુરુષનું દૃષ્ટિ સામેથી વિલીન થવાના આ લીલા ચરિત્રથી સૌનાં હૈયાં હચમચી ગયાં. કઠણ કાળજાના મનાતા સુરક્ષા કર્મીઓ તથા પત્રકારોની આંખો અશ્રુભીની - ભદ્રેશ સ્વામીએ અંતિમ વંદન કરતાં ગદ્ગદ કંઠે જય સ્વામિનારાયણ કહ્યા ત્યારે વાતાવરણ લાગણીઓની ચરમ સીમાએ - સર્વત્ર હિબકાં, રૂદનના સ્વરો વચ્ચે પ્રાર્થનાઓ - માંગલિક ભાવનાઓ અને સ્વામિનારાયણ મહામંત્રનો નાદ ગુંજતો હતો. (૯) મંદમંદ લહેરખી સાથે વહેતો વાયુનો પણ કંઈક જુદી લાગણીનો અનુભવ - જવાળાઓ પ્રજ્જવલિત થઈ ઊઠી ત્યારે સર્વત્ર પ્રાર્થનાના સ્વરો - આ પ્રાર્થનાના શબ્દો સૌનાં હૈયાને આરપાર વીંધતી વિરહની વેદનામાંથી સ્ત્રવી રહ્યાં હતાં. ત્યારબાદ યોગીચરણ સ્વામીએ ગદ્ગદ કંઠે વેદિકા પર આવીને પ્રમુખ સ્વામી આવજો રે પુનઃ પધારજો રે વસમી ગુરુની વિદાય - એ કીર્તન ગાયું. એ ક્ષણે તો વિરહની વેદનાની પરાકાષ્ઠા - પ્રત્યક્ષ નિહાળનાર વિશાળ સમુદાય તથા દૂર દૂર જીવંત પ્રસારણ નિરખી રહેલ અસંખ્ય લોકોની આંખો ભીંજાઈ હતી. (૧૦) થોડીવારે વંદન કરીને ગમગીન હૈયે મહાનુભાવો વિદાય - ધીમેધીમે સંતો-ભક્તો અગ્નિપીઠ તરફ દર્શનાર્થે - શિસ્તબદ્ધ સૌની પ્રદક્ષિણા - સંપૂર્ણ અગ્નિદાહ પૂર્ણ થયો ત્યાં સુધી સૌ સ્વામિનારાયણ મહામંત્ર ગાન કરતા દંડવત્ કરતા રહ્યા. કોઈનું હૈયું આ સ્થળેથી દૂર જવા તૈયાર ન હતું. છતાં ગુરુહરિના અનંત ઉપકારના ઋણસ્વીકાર સાથે, સ્વામીશ્રીની અપાર સ્મૃતિઓ હૈયામાં ભરીને સૌની વિદાય - એક તરફ સ્વામીશ્રીની અહીંથી વિદાયની વેળા જીરવવી અસહ્ય પરંતુ બીજી તરફ હૈયે વિશ્વાસ કે સ્વામીશ્રી ચિરંજીવી છે તેઓ ક્યારેય વિદાય થતા જ નથી. સૌના કલ્યાણ માટે આ પૃથ્વી પર અખંડ પ્રગટ છે. (૧૧) ઉપસંહાર - દિવ્ય અક્ષરધામમાં સ્વામીશ્રીના આગમનને વધાવતા મુક્તો માટે એ પળે ઉત્સવનો અવસર - કેટલેક સ્થળે અંતરિક્ષમાંથી ચંદનવૃષ્ટિ સ્વામીશ્રીના દિવ્ય મહાપ્રયાણની પ્રતીતિ કરાવતા અનેક પુરાવા સ્વામીશ્રીના દિવ્ય અસ્તિત્વની સુવાસ.

૩. ઉપનિષદોમાં નરતનુધારી અક્ષરબ્રહ્મ

(૧) પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમ નારાયણ આ લોકમાં અવતાર ધારણ કરે છે ત્યારે મનુષ્યદેહ ધારીને (એટલે કે ‘નરતનુધારી’) પધારે છે. સાથે સાથે મુમુક્ષુઓનાં આત્મંતિક કલ્યાણ માટે સાથે અક્ષરબ્રહ્મને પણ નરતનુ ધારણ કરાવીને પોતાની સાથે લઈ આવે છે. આ વાત આપણાં શાસ્ત્રોમાં પ્રતિપાદિત થતી રહી છે. (૨) ઉપનિષદોમાં નરતનુધારી અક્ષરબ્રહ્મ : તદેજતિ એ અક્ષરબ્રહ્મ અવતરે છે - ઈશાવાસ્ય ઉપનિષદ શુકલ યુજ્જવેદનો એક ભાગ - આ ઉપનિષદમાં પરબ્રહ્મની સાથે અક્ષરબ્રહ્મનાં સ્વરૂપ, ગુણ, ઐશ્વર્યો વગેરેનો ઉપદેશ - (ઈશાવાસ્ય ઉપનિષદ-૫) મંત્રમાં કહેવામાં આવ્યું છે તદેજતિ એટલે એજતિ નો અર્થ ગતિ કરવી, જવું, અવતરવું. પરબ્રહ્મ અને અક્ષરબ્રહ્મ બંને મુમુક્ષુઓનાં કલ્યાણ માટે જ્યાં મુમુક્ષુઓ વસે છે તે લોકમાં અવતરે છે એવો આ મંત્રનો અર્થ - મનુષ્યના કલ્યાણ માટે અક્ષરબ્રહ્મ સજાતીય એટલે કે મનુષ્યરૂપે શરીર ધારણ કરીને આવે છે. આ કારણથી આપણો અધ્યાત્મ પથ સરળ બને, આનંદમય બને છે. (૩) વરિષ્ઠ પ્રજાનામ્ - પ્રત્યક્ષ અક્ષરબ્રહ્મ પરમ વરણીય બને છે. - અર્થવેદમાં આવેલા મુંડક ઉપનિષદના મંત્રોમાં પણ નરતનુધારી અક્ષરબ્રહ્મનો મહિમા - અંગિરા અને શૌનક ઋષિના સંવાદ દ્વારા આ મહિમા - અંગિરાજીના ઉપદેશ મંત્રના શબ્દો આવી: એજત પાણન્નિમિષચ્ચ યદેતજ્ઞાનવ..... વરેણ્યં પરં વિજ્ઞાનાદ્ વરિષ્ઠં પ્રજાનામ્ તદેતદ અક્ષરં બ્રહ્મા (મુંડક ઉપનિષદ ૨/૨/૧,૨) આવી: કહેતાં તે અક્ષરબ્રહ્મ આર્વિભૂત થાય છે. અનેક આત્માઓના ઉદ્ધાર માટે તે તે બ્રહ્માંડોમાં મનુષ્યરૂપ ધારી પ્રગટ થાય છે અને તે અક્ષરબ્રહ્મ જીફઠ કહેતાં ગતિ કરે છે, ચાલે છે, વિચરણ કરે છે. પ્રાણત કહેતાં શ્વાસોચ્છવાસની ક્રિયા કરે છે. અનંત આત્માઓની આત્મંતિક મુક્તિ માટે દિવ્ય જીવન ધારી રાખે છે. નિમિષત કહેતાં તે અક્ષરબ્રહ્મ આંખો પણ પટપટાવે છે, જુએ છે. આપણે સજાતીય થવા માટે માનવદેહ ધરીને આપણી જેમ જ જોવું, બોલવું, ચાલવું, જમવું વગેરે સહજ ક્રિયાઓ કરે છે. આ અક્ષરબ્રહ્મ મુમુક્ષુઓ માટે વરેજ્યમ એટલે કે વરણીય છે. સર્મપિત થવા યોગ્ય છે. પ્રજાનાં વરિષ્ઠમ કહેતા સર્વ દેહધારીઓ માટે સર્વોત્કૃષ્ટ વરણીય, પ્રાર્થનીય અને શરણાગતિનું સર્વોચ્ચ સ્થાન. જેને તેને સમર્પિત ન થવાય, જેને તેને પ્રાર્થના ન કરાય, જેવા તેવાની શરણાગતિ ન લેવાય. શરણાગતિ માટે તો નરતનુધારી અક્ષરબ્રહ્મ પાસે

જવું પડે. સાચા મુમુક્ષુઓ માટે સાચું સમર્પણસ્થાન આ લોકમાં પધારેલ અક્ષરબ્રહ્મ. (૪) યઃ સર્વજ્ઞઃ સર્વવિદઃ પ્રત્યક્ષ અક્ષરબ્રહ્મની સર્વજ્ઞતા : અક્ષરબ્રહ્મ સર્વોત્કૃષ્ટ વરણીય શા માટે ? તો એના જવાબરૂપે અહીં એક શબ્દ સંભળાય છે વિજ્ઞાનાતે વિજ્ઞાન એટલે સાક્ષાત્કાર. પ્રત્યક્ષ અનુભૂતિ. સર્વની સર્વકાલીન, સર્વાંગ સંપૂર્ણ અને યથાર્થ પ્રત્યક્ષાનુભૂતિ. અક્ષરબ્રહ્મ બધું જાણે છે. જીવ, જગત, જગદીશને જાણે છે. બંધન અને તેનાં પરિણામો જાણે છે. બંધનથી મુક્તિનાં સાધન જાણે છે. સાધના અનુષ્ઠાનની પદ્ધતિ, કયા મુમુક્ષુએ કઈ સાધના કરવી, કયો મુમુક્ષુ કઈ સાધના કરી શકશે ? વગેરે બધું જ તેઓ પ્રત્યક્ષપણે જાણે છે. તેથી જ અંગિરા ઋષિ પ્રત્યક્ષ અક્ષરબ્રહ્મની આ વિશેષતાં ગણાવતાં બોલી ઊઠ્યા છે કે અક્ષરબ્રહ્મ સર્વજ્ઞ છે, બધું જાણે છે, એમનો આ મહિમા લોકમાં પ્રસદ્ધિ છે. (મુંડકઉપનિષદ-૨/૨/૭) તેઓ જેવું અને જેટલું જાણે છે તેવું અને તેટલું આ સંસારમાં કોઈ જાણતું નથી. તેમણે ક્યાંયથી માહિતી મેળવવાની જરૂર નથી. અનુમાન કરવાની પણ તેમને જરૂર રહેતી નથી. ટૂંકમાં મનુષ્યરૂપે વિચરતું અક્ષરબ્રહ્મ બ્રહ્મવિદ્યાનું મૂર્તિમાન સ્વરૂપ છે. તેથી જ આપણા સૌ માટે શરણાગતિનું સર્વોત્કૃષ્ટ સ્થાન. (૫) પ્રત્યક્ષ અક્ષરને જ આત્મા જાણો. અક્ષરબ્રહ્મને ઓળખીને તેમની સાથે જોડાવા પર અંગિરા ઋષિ ભાર મૂકે છે. હે વહાલા શિષ્યો ! બીજી બધી વાતો મૂકો અને એકમાત્ર આ અક્ષરબ્રહ્મને જ તમારો આત્મા જાણો (મુંડક ઉપનિષદ ૨/૨/૫) આ જ આજ્ઞા, આદેશ છે, સૂચન નથી. પોતાના આત્માની અક્ષરબ્રહ્મ સંગાથે એકતા કરવાનો આદેશ. અક્ષર સંગાથે આત્મબુદ્ધિનો આદેશ. તેમનામાં ઓતપ્રોત થવાનો આદેશ. ‘હું અક્ષર છું, બ્રહ્મ છું’ આ મનુષ્યરૂપે વિચરતું અક્ષરબ્રહ્મ મારું સ્વરૂપ એમ નિરંતર અનુસંધાન કરવાનો આદેશ છે. દૃઢ પ્રસંગ કરવાનો આદેશ અને આગ્રહ પણ - બીજી વાતો કરવામાં રખેને આ અક્ષરબ્રહ્મ નયનગોચર થઈ આપણાં સૌની વચ્ચે વિચરે છે તે સમજવાનું રહી જાય તેવી દહેશત છે. આધ્યાત્મિક દૃષ્ટિએ આ અગત્યનાં આદેશ આત્મબુદ્ધિ જેવી કોઈ સાધના નથી, સિદ્ધિ પણ નથી. કોઈ મુક્તમાં પણ આત્મા જોડાય નહિ તેમ યોખ્ખો વિવેક સમજાવ્યો છે. (૬) બ્રહ્મ જ સાચા ગુરુ : બ્રહ્મવિદ્યાના સાચા ગુરુ કરવાની વાત આવી ત્યારે મુંડક ઉપનિષદમાં અક્ષરબ્રહ્મને જ યાદ કર્યા છે. મહર્ષિ અંગિરા કહે છે બ્રહ્મવિદ્યાનો સાક્ષાત્કાર પામવા માટે શ્રોત્રિયમ એટલે કે સર્વ શાસ્ત્રોનાં રહસ્યોનો સાક્ષાત્કાર ધરાવતા હોય અને પોતે સાક્ષાત્ અક્ષરબ્રહ્મ હોય, પરબ્રહ્મમાં નિત્ય સ્થિતિ, નિષ્ઠા ધરાવતાં હોય. વિશેષ વાત અહીં કરી છે કે ગુરુને અક્ષરબ્રહ્મ સમજવા કહ્યું નથી પણ અક્ષરબ્રહ્મને જ ગુરુ સમજવા. આનો અર્થ એ કે મનુષ્યરૂપે વિચરતા અક્ષરબ્રહ્મ સિવાય બીજા કોઈને ગુરુ થવાનો અધિકાર જ નથી - બ્રહ્મભાવ પામેલા - પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર પામેલા મુક્તને પણ નહીં. બ્રહ્મવિદ્યા પામવાની આ શાસ્ત્રીય વ્યવસ્થા બ્રહ્મવિદ્યા માટે એક જ - ગુરુ ‘અક્ષરબ્રહ્મ’ બીજાને ગુરુ કરાય જ નહિ - બ્રહ્મવિદ્યાનો સાક્ષાત્કાર એટલે અક્ષરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર, પરબ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર. આ સાક્ષાત્કાર પામે તેને બ્રહ્મસ્થિતિનો અનુભવ. આ સાક્ષાત્કાર પામવા માટે અક્ષરબ્રહ્મને ઓળખ્યા વિના છૂટકો જ નથી. તેમનામાં આત્મબુદ્ધિ કર્યા વિના છૂટકો જ નથી પણ અક્ષરબ્રહ્મ શક્તિશાળી, માયાથી પર, સ્વભાવોથી વશ નથી પણ સ્વભાવો તેમને વશ છે. આ નયનગોચર અક્ષરબ્રહ્મ અમૃતમય પરબ્રહ્મને પામવાનો સેતુ (મુંડક ઉપનિષદ ૨-૨-૫) બંને કિનારા વચ્ચેનું માધ્યમ પરબ્રહ્મ સાથે મેળવી દેવાનો સેતુ. આપણને માયામાંથી ડૂબતા બચાવે છે - સંસાર પાર કરી પરમાત્માનો મેળાપ. કઠોપનિષદમાં યમરાજાએ નચિકેતાને આવી જ વાત સમજાવી છે. યઃ સેતુરીદાનાનામ્ અક્ષરં બ્રહ્મ યત પરમ્। અભયં તિતીષતાં પારં નચિકેતં શકેમહિ (કઠોપનિષદ ૩-૨) શ્વેતાશ્વેતર ઉપનિષદમાં આ જ સિદ્ધાંત એક જુદા દૃષ્ટાંતથી સમજાવવામાં આવ્યો છે. ત્યાં કહ્યું છે બહમાંડુપેન પ્રતરેત વિદ્વાન શ્રોતાસિ સર્વાણિ ભયાવહાનિઃ। અર્થાત્ બુદ્ધિશાળી મનુષ્યે અક્ષરબ્રહ્મરૂપી નૌકાનો આશરો લઈ આ ભયંકર માયાના પ્રવાહને તરી જવું (શ્વેતાશ્વર ઉપનિષદ ૨-૮) (૭) ઉપસંહાર : આમ, મનુષ્ય દેહધારીને આપણા સૌની વચ્ચે વિચરતા અક્ષરબ્રહ્મનો મહિમા ઉપનિષદોમાં ખૂબ ઘૂંટાયો છે.

સમાપ્ત